

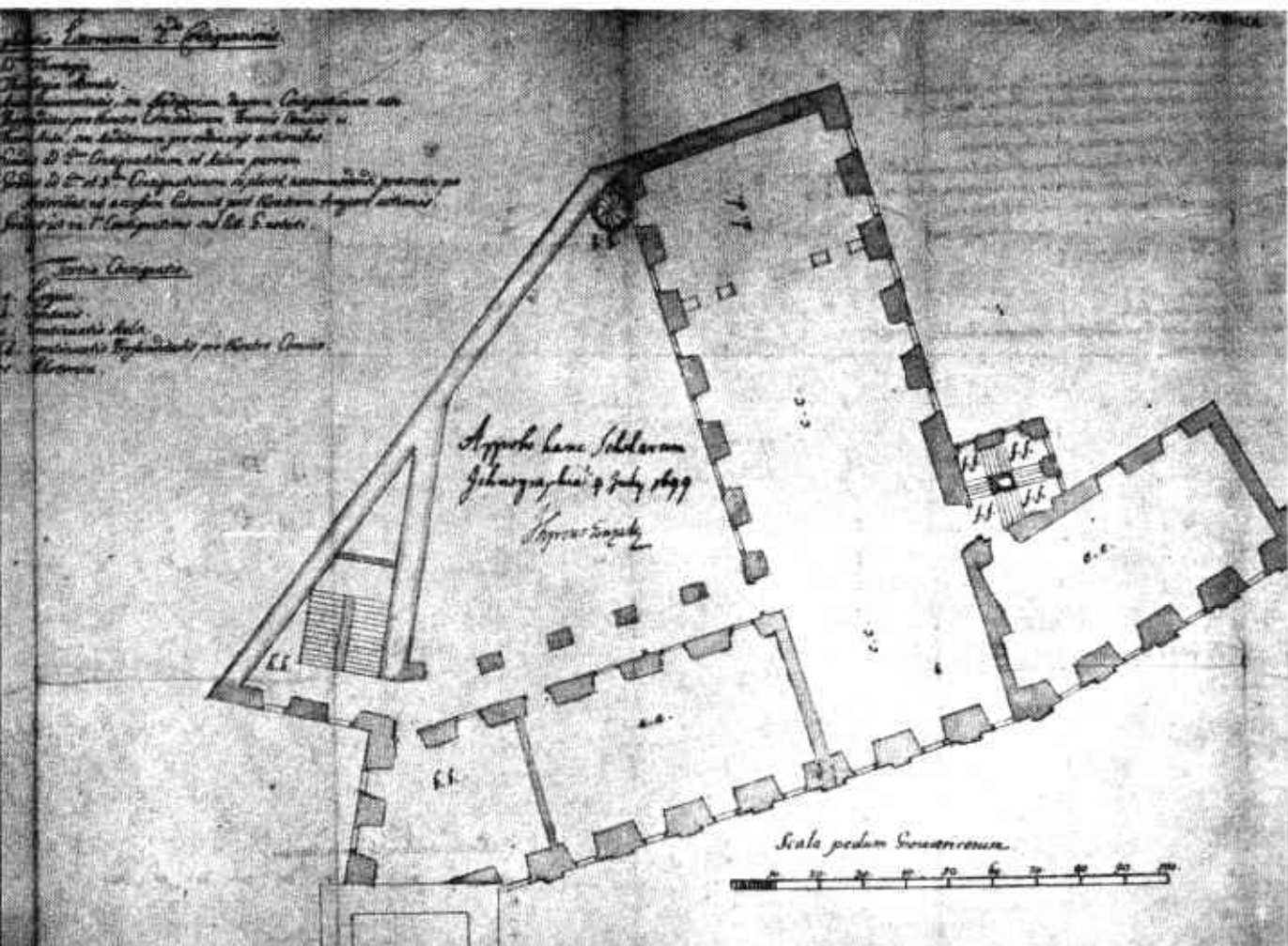
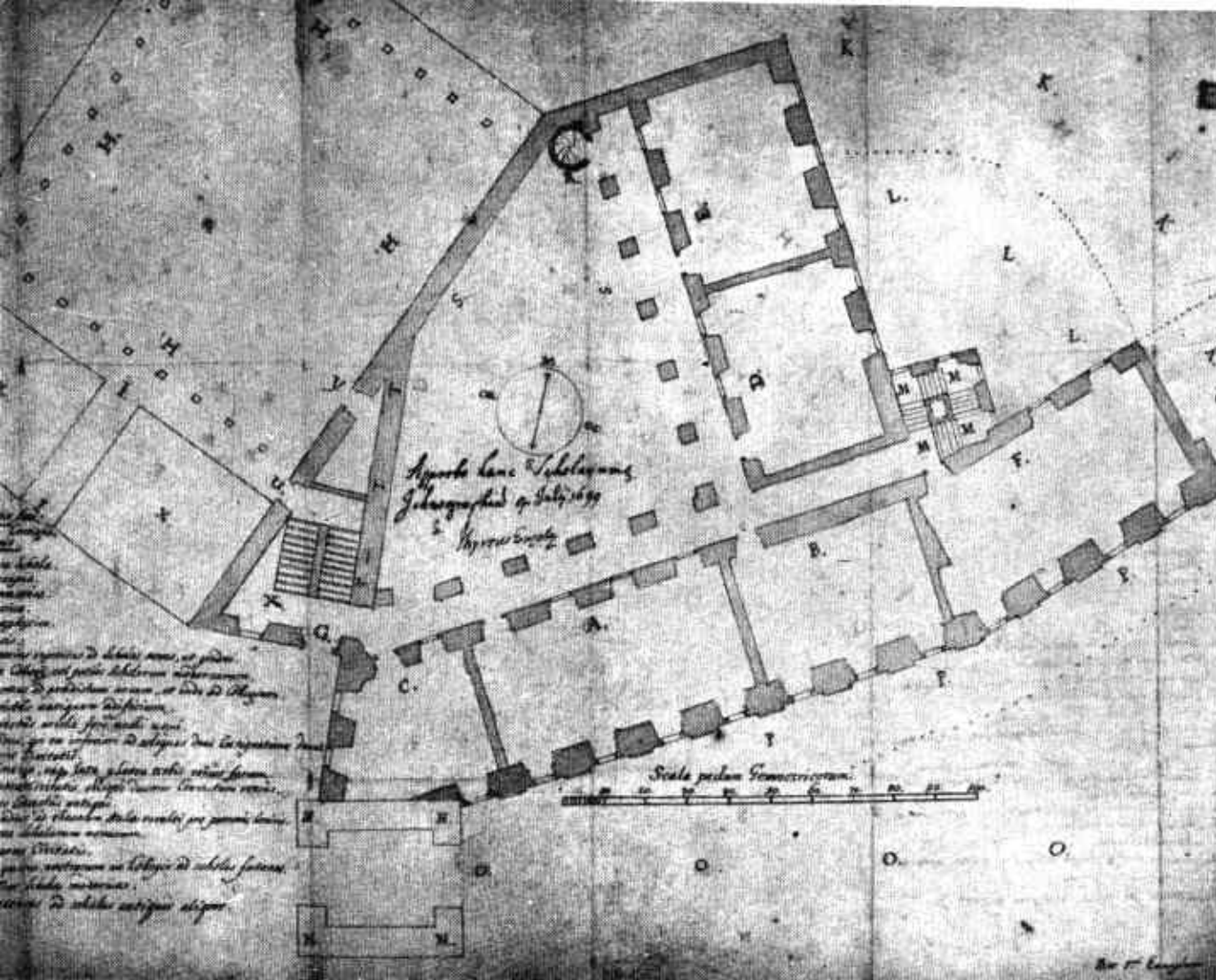
LISTOPAD 1960

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

ČÍSLO 91

ZE STAVEBNÍCH DĚJIN BUDOVY MUZEA V OLOMOUCI čp. 284

Stavebními dějinami bývalé školní budovy staré olomoucké university, dnes poboční budovy olomouckého muzea, se v řadě badatelů (A. NOWAK, H. DOLEŽIL, A. PROKOP, V. NEŠPOR, R. SMETANA)¹ začal hlouběji zabývat V. RICHTER,² který ve svých studiích o stavební činnosti olomouckých jezuitů již několikrát dospěl k problematice autorství projektu této budovy. Získání budovy pro muzejní účely bylo podnětem, že jsem podrobněji nahlédl zvláště do nákresového materiálu, který, jak se domnívám, se podařilo utřídit ve vývojovou řadu, která je svědectvím více než šedesátiletého procesu vzniku jedné z budov, které tvoří dominující komplex v prospektu města Olomouce.

Jak je známo z nejstarší historie olomoucké university, byla k účelům její koleje určena budova minoritského kláštera u kostela sv. Františka (P. Marie Sněžné), kdežto minorité se měli přestěhovat do kláštera sv. Jakuba. Do přiděleného objektu se jezuité nastěhovali v r. 1569.³ Mezi nejstaršími plány olomoucké koleje z r. 1587 se dochoval v Národní knihovně v Paříži také projekt olomoucké koleje a školy,⁴ který byl uskutečněn, jak poznáme z následujícího.

Nejstarší plán,⁵ dochovaný ve fondu jezuitik Státního archivu v Brně, ukazuje, že zmíněné původní zastavení školních budov tvořilo zhruba obdélník, jehož průčelí bylo obráceno k severovýchodu (v prodloužení nynějšího průčelí se vstupem). Dále hranice probíhala kolem kolejni budovy, situace odpovídá zhruba nyníjší hranici evangelní stěny kostela P. Marie Sněžné. Druhá delší strana obdélné plochy sousedila s městskou zdí, která se táhla od Nové věže (uprostřed nyníjší Denisovy ulice) k Michalskému výpadu; na sešikmeném soumeží vznikaly na školním území trojúhelníkové útvary, ve větším byla umístěna jedna z učeben, v menším akademické vězení. Souvislé řady učeben byly při obou kratších stranách školního areálu (vpředu dvě po stranách vchodu, vzadu tři), dvůr byl na třech stranách obehnan arkádami. Dobově lze tuto situaci, která je souhlasná s pařížským projektem, žaradit nejpozději do třicátých let 17. století.

Plány P. Scheinera z r. 1637⁶ předpokládají rozmnožení počtu učeben jednak obsazením dvou prostor v sousední koleji, jednak rozsáhlou přístavbou na prostranství, získaném ze zakoupených domů za městskou zdí.⁷ Plán počítal s vybudováním traktu na jihozápad od Nové věže a v pravoúhlém zlomu k městské zdi, která měla býti v úseku jezuitského areálu celá pojata do stavebního komplexu a v jednom místě prolomena průchodem. Přístavbou mělo být získáno dalších pět místností v přízemí a pět místností včetně auly v poschodí, se dvěma schodišti a chodbami na nádvorní straně při části městské zdi a traktu obráceném do ulice.

Scheinerův projekt byl časem v několika detailech pozměněn. Jak ukazuje nedatovaný půdorysný náčrt prvního podlaží⁸ a hlavně výkresy, které schválil dne 4. července 1699 řádový generál Thyrsus Gonzalez,⁹ byla plocha projektu rozšířena o další přídavek, zalomený od traktu vlevo od Nové věže ještě více na jihozápad v ulici Božího Těla, do sousedství pozdější stejnojmenné kaple. Tím dostala průčelní čára nyníjší formu. Ve schváleném projektu byla poznamenána situace chodeb, které nyní měly z nádvoří obepínat obě nově vystavená pravoúhle se stýkající křídla, obě schodiště byla vyloučena mimo jádro objektu (do bývalé poetiky starého školního traktu a do rohu k oběma aulám) a v jižním koutě nádvoří bylo přidáno točité schodiště na divadelní jeviště

v auditoriu maximu. V prvním podlaží se počítalo se šesti učebnami, ve druhém se dvěma theologickými učebnami, menší aulou v nově přidaném traktu a velkým auditoriem s jevištěm, které zahrnovalo celé druhé a třetí podlaží křídla, táhnoucího se od průčelního traktu k jihovýchodu. Třetí podlaží pak vedle zvýšené prostory auditoria poskytlo poslední tři učebny.

Projekt schválený generálem však stále ještě nebyl konečný. Další plány bez jakékoli legendy dochované ve dvou variantách¹⁰ nás poučují o pokročilejší fázi, která se ještě více přibližuje konečnému stavu: nepočítá již s areálem starších školních budov (na jejich místě vznikl později kostel P. Marie Sněžné) a upravuje severovýchodní část průčelí tak, že ruší dřívější projekt, který navazoval na Novou věž a napřimuje průčelí do spojnice starého severovýchodního průčelí s jihozápadním nárožím Nové věže, takže zůstává část staré městské zdi, která je patrná nejen na dalších půdorysech, ale také na Engelbrechtově rytině.¹¹ Město žárlivě hájilo existenci tohoto zbytku hradby, která zde již neměla praktického smyslu. Druhou zásadní změnou je přeložení chodeb k vnějšímu obvodu komplexu a tím obrácení učeben do nádvoří. Nepočítá se zde již se schodišti do obou aul.

Poslední v sérii dochovaných plánů zachycuje téměř vrcholné stadium projektu školních budov spolu s neuskutečněným projektem kostela P. Marie Sněžné s kaplí¹² (obě prostory s oválnou centrální dispozicí), který V. RICHTER připisuje architektu Giovannimu Pietrovi Tencalovi, kdežto Lukáš Glöckel byl pouze provádějícím stavitelem. Tento poslední známý projekt školní budovy překládá definitivně hlavní schodiště do severního nároží a v příložených nákresových variantách¹³ určuje na podestách místo oken poloválcové niky. S konečným stavem se neshoduje umístění druhého schodiště ve středním podélném traktu, které bylo přeloženo ze severní části do jižního rohu.

Zdá se, že nákreby 2. a 3. podlaží (I. a II. patra) k tomuto plánu jsou ztraceny. Tím nám vyvstává problém umístění auditoria maxima, které sloužilo také jako divadelní sál. Tento sál podle věrohodného údaje A. NOWAKA byl 20 sáhů dlouhý a 7 sáhů široký, což odpovídá zhruba rozměrům 35,5×12,42 m. Takové místnosti ovšem v současné době v budově není a nutno sáhnout k rozboru, k němuž nám dává hlavní směrnici nákres schválený r. 1699 řádovým generálem: sál nutno hledat především v hloubkovém křídle školní budovy. Existence kleneb v místnostech 1. a 2. podlaží (přízemí a I. poschodí) v tomto křídle, které se táhne od průčelní fronty na jihovýchod, ukazuje, že tato podlaží nepřichází v úvahu. Jiná situace je však ve II. poschodí téhož traktu, kde pouze severozápadní místnost (nyní č. 45) má klenbu, kdežto ostatní (č. 46 až 49) mají trámové stropy. Nad místnostmi je prostora t. zv. mezipůdÍ, kdežto prostora přilehlé chodby dosahuje až půdního podlaží. Zdá se tedy, že za jezuitské éry bylo všech nynějších pět místností s přilehlou chodbou prostorným sálem 36×12,55 m (podle mého měření, PROKOP v cit. díle na str. 1079 uvádí rozměry 37,92×13,07 m), který výškově zaujímal i dnešní mezipůdňÍ prostoru. O druhotném zásahu svědčí také to, že nad vstupem z chodby průčelního traktu do uvedené prostory je ve výšce mezipůdÍ otvor s obloukovým záklenkem, zpola překrytý podélnou zdí, která předěluje chodbu a místnosti v bývalém sálovém prostoru. Klenba v místnosti č. 45 není na překážku těmto závěrům: jde buď o bývalou emporu v sálovém prostoru nebo počátek adaptací vojenské správy, které se v dalším omezily na trámové stropy. Reminiscencí na točité schodiště k jevišti na plánech z r. 1699 je malé schodiště na konci chodeb přízemí a I. patra tohoto traktu; není vyloučeno, že původně vedlo i do II. poschodí a mělo původně stanovenou funkci.

Rektor koleje P. Leopold Hendt navázal r. 1701 s olomouckým magistrátem na staré ujednání z 19. května 1640, kdy byla projednána výstavba škol na místě zakoupených domů poblíž Nové věže. Smlouva z 8. března 1701¹⁴

obsahuje připomínky městské rady především k nové stavební čáře severovýchodního průčelí. Při narovnání r. 1640 byla výška projektována k první římse Nové věže, nyní má být zvětšena na 10 sáhů 3 stopy, průčelí nemá zatarasit vchod na schodiště do Nové věže. Trojúhelníková plocha, která vznikne mezi zbytkem staré městské zdi, Novou věží a průčelím školní budovy, zůstane v držení města. Stejně tvrdošíjně hájilo město zbytek městské zdi, na niž si vyhradilo dispoziční právo, na náklad koleje měla být upravena a výškově vyrovnána. Naproti tomu dovolil magistrát zboření té části městské zdi, která byla pojata do nové budovy a kudy se vcházelo po schodech do logiky, stejně bylo povoleno prolomit pro vchod zbytek městské zdi u Nové věže. Rektor se městu zavázal, že v nové školní budově nezřídí nové sklepy k uložení nápojů a zruší i ty sklepy, které zde zůstaly po bývalých vinných domech. K doplňkové úmluvě pak došlo ještě 17. června téhož roku,¹⁵ kdy bylo jednáno o dvou vchodech do školy.

Nepochybně ještě roku 1701 byla zahájena stavba. Nedatovaný rozpočet na 3710 zlatých,¹⁶ který možno klást do let 1701–1703, nás seznamuje s řadou detailů v dílčím stadiu stavby. K dispozici bylo 33.000 cihel, pro příští rok bylo potřebí dalších cihel asi za 200 zl., jejich pateronásobné pálení si vyžadovalo stejnou částku, písek a dovoz 220 zl. Stejně kamene bylo v zásobě toliko 25 sáhů, z dalších 100 sáhů měl být postaven r. 1704 nebo 1705 úsek schodiště. Rozpočtovaných 250 zl. bylo určeno na lámání a dovoz, kámen byl těžen s povolením hradištského opata za Droždínem, se získáním kamene v lomu za popravíštěm se nedalo počítat. Písek byl v zásobě, na jeho doplnění bylo rozpočtováno 200 zl. Pálené vápno a dřevo mělo stát 100 zl., šalovací prkna na klenby 50 zl., 80.000 klenebních cihel dovezených z Kokor 240 zl., tašková krytina, která měla být příštího roku položena do vápna, 100 zl. Kameníkovi, který měl dodat kámen na okna, bylo počítáno 500 zl., tesařskému mistrovi nejméně 250 zl., zedníkům 900 zl., kováři 100 zl., mědikovci za okapy 300 zl. a zednickému mistru s restem na běžný rok v penězích 100 zl.

Podle smlouvy z 2. ledna 1708¹⁷ dostával stavitel Lukáš Glöckel za své práce roční deputát 6 měřic žita, 4 měrice pšenice, 2 měrice hrachu, krup a prosa a sud piva. V letech 1708 a 1709, kdy byla stavba dokončována, obdržel vedle smluveného množství pšenice a žita 3 sudy piva.

Z dalších stavebních dokladů se dochoval rozpočet kamenického mistra Václava Rendra na kamennou dlažbu chodeb a auditoria. Za brídllovou dlažbu chodeb (dochovala se dosud v chodbách přízemí, zčásti v I. poschodí, odkud mohla být přenesena při zmíněných adaptacích do II. poschodí, a na některých podestách schodiště) z nestejně velkých kusů silných $\frac{3}{4}$ —1 coul požadoval 3 zl. 12 kr. za čtvereční sáh. Dlažba auditoria měla být kombinována z osmihranných černých brídllových ploten (1 stopu 6 coulů do kvadrátu) a z bílých mramorových čtverečků o straně $7\frac{1}{2}$ coulů, pár kamenů po 36 kr. K rozpočtu připojil výkres.¹⁹ (Obdobnou práci téže dílny viz v kostele sv. Mořice.)

V době velké koncentrace válečného materiálu při výstavbě pevnosti byly suterénní prostory školy vyhlédnuty za skladiště pro oddíl pevnostního dělostřelectva. Notami c. k. representaci, sepsanými 26. října a 7. listopadu 1756 Josefem Astfeldem s Vidří, ohražuje se rektor proti tomu, aby dělostřelecký oddíl ukládal pod školní budovu bomby a výbušniny. Poukazoval na to, že by rodičové nepouštěli své syny do ohrožených míst. V ubikacích je soustředěno přes tisíc lidí, eventuelní výbuch, vzniklý zlomyslností nebo bleskem, by poničil nejen školu, kolej a kostel, ale také konvikt, seminář a velkou část města. Rektor žádal, aby dělostřelecký oddíl přemístil střelivo a výbušniny do pevnostních kasemat nebo na jiné místo, prostor pod školou je možno vojensky využít k uskladnění mouky, proviantu nebo jiných nehořlavých věcí. Velitel pevnostní-

ho dělostřelectva major Adolf Alfson po poradě s generálem Brettonem a plukovníkem Hallardem se postavil na odpor prohlášením, že trojnásobné klenutí budovy poskytuje nejpohodlnější, nejlepší a nejbezpečnější místo k uložení dělostřeleckého materiálu, náhradní budovu nelze v dohledné době postavit, a kasemat, kam rektor navrhuje materiál uložit, nelze k tomuto účelu použít, ježto v době nebezpečí se zaplní dělovými lafetami a jinými dělostřeleckými rekvizitami.²⁰

Takové byly počátky vojenských tradic budovy, které se rozvinuly po přechodném zrušení jezuitského řádu r. 1773 a pozdějším převedením do správy vojenského eráru. Vnitřní zařízení pak trvale opustilo školní prostory (např. katedra a lavice z auditoria přišly do kostela ve Štěpánově),²¹ z bývalého objektu vysoké školy zůstaly holé zdi, pod vápennými nátěry a přemalbami zmizela mj. výzdoba auditoria, provedená r. 1717 J. Ch. Handkem²² vodovými barvami, jejíž odkrytí nám v budoucnu prověří závěry o umístění velkého sálu.

Také vnějškově se budova změnila v řadě detailů:²³ před školním portálem bylo změněno schodiště, které původně tvořilo boční křídlo schodiště sousedního kostela, nad okny byly odstraněny trojúhelníkové frontony, se střech zmizely arkýře. Celý prospekt také změnila demolice Nové věže u severního nároží.

Vojenský erár se stal vlastníkem objektu zvaného „Schulkaserne“ teprve r. 1879, do té doby byl majetkem c. k. studijního fondu.²⁴ Adresář z r. 1909 označuje objekt „Schulkaserne für Artillerie“,²⁵ divisním rozkazem dne 27. srpna 1920 byla kasárna přezvána na „Husitskou“, název se však nevžil:²⁶ dosud jsou na průčelí stopy po nápisu „Staré dělostřelecké kasárny“.

Rok 1959 byl obdobím dalšího přelomu v historii budovy: byla postoupena tehdejšímu Krajskému vlastivědnému středisku a po různých opravách²⁷ sem byly do konce června téhož roku nastěhovány sbírky a pracovny odboru společenských věd a část depositářů přírodovědeckých.

¹ A. NOWAK, *Kirchliche Kunst-Denkmale aus Olmütz*, II, Olomouc 1892, str. 31. — H. DOLEŽIL, *Politické a kulturní dějiny král. hlav. města Olomouce*, Olomouc 1903–1906, str. 141n. — A. PROKOP, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, sv. IV, Vídeň 1904, str. 1078n. — V. NEŠPOR, *Dějiny university olomoucké. Publikace městského archivu v Olomouci č. 3*, Olomouc 1947. — R. SMETANA, *Průvodce památkami v Olomouci. Průvodce dějinami Olomouce*, sv. 4, Olomouc 1948, str. 26n, 69.

² V. RICHTER, *Plány jezuitských staveb v Olomouci. Cestami umění. Sborník k počtě šedesátých narozenin Antonína Matějčka*, Praha 1949, str. 152n. — Týž, *Umělecko-historický materiál z archivu olomouckých jezuitů. Sborník Krajského vlastivědného musea v Olomouci*, odd. B, III/1955, str. 223.

³ NEŠPOR, *Dějiny univ. ol.*, str. 17, 18.

⁴ J. JÍRA, *Plány našich jezuitských kolejí a kostelů v Bibliothèque Nationale v Paříži. Památky archeologické*, díl XXXIV, roč. 1925, 1926, str. 246, tab. XLII. Překreslil inž. J. KŠÍR, reprodukt. V. NEŠPOR, *Děj. univ. ol.*, mezi str. 24–25.

⁵ StA Brno, fond E 28, sig. F 4/1. Půdorys staré jezuitské školní budovy, Nové věže a městské zdi, starých domů, konventní skládky dřeva a kaple Božího Těla. Papír 575×416 mm, vodoznak TF. Orientace JV. Měřítka 100 zeměměřičských stop = 144 mm. Rýsováno perem. Lat. legenda, na dorsu *Ichnographia loci qualis fuerit, antequam Scholae aedificarentur*. Plán překreslený inž. J. KŠÍREM s českými texty publikoval V. NEŠPOR, *Děj. univ. ol.*, mezi str. 64–65.

⁶ StA Brno, fond E 28, sign. F 4/3. Půdorys staré školní budovy a západní novostavby, vypracovaný P. Scheinerem r. 1637. I. podlaží. Papír 747×510 mm, vodoznak W, had, M. Orientace JJZ. Měřítka: olomoucká stopa rozdělená na 12 palců = 305 mm, 100 stop = 210 mm. Rýsováno perem. Lat. legenda, na dorsu *Vestigium Gymnasij nouj pro Contignatione prima. Collegij Olomucensis anno 1636 (přepsáno na 1637) à P. Scheiner delineatum*. Viz obr. na str. 203 — II. podlaží. Papír 501×384 mm. Orientace JV. Měřítka 100 stop = 210 mm. Lat. legenda, na dorsu *Vestigium Gymnasij nouj pro Contignatione secunda. Collegij Olomucensis*.

7 NEŠPOR, Děj. univ. ol., str. 37.

8 StA Brno, fond E 28, sig. F 4/2. Půdorys staré školní budovy a západní rozšířené novostavby z období 1637–1699. I. podlaží (další neexistují). Papír 397×317 mm, vodoznak liliový kříž, v mezikruží mezi květy IWL?. Orientace J. Měřítka 100 zeměměřičských stop = 127 mm. Rýsováno perem, zdívo přístaveb kolorováno zeleně. Lat. legenda. Obdobný s následujícím.

9 StA Brno, fond E 28, sign. F 4/2. Půdorys staré školní budovy a západní rozšířené přístavby, potvrzený r. 1699. I. podlaží. Papír 400×313 mm. Orientace J. Měřítka 100 zeměměřičských kroků = 127 mm. Rýsováno jemně perem, zdívo nových objektů kolorováno zeleně. Lat. legenda, uprostřed *Approbo hanc Scholarum Ichnographia 4 Julij 1699 Thyrsus Gonzalez*. Viz obr. na 2. straně obálky. — II. a III. podlaží. Obdobná úprava, na jeden výkres aplikována legenda k oběma podlažím. Na dorsu *Ichnographia Olomucensiu*. Viz obr. na 2. straně obálky.

10 StA Brno, fond E 28, sign. F 4/2. Půdorys novostavby školní budovy s vyznačením části staré školy, před r. 1701. Papír 573×437 mm. Orientace J. Měřítka 20 dílců = 200 mm. Rýsováno perem, kolorit zdíva novostaveb špinavě zelený, zdíva Nové brány a zbytky městské zdi okrový. Viz obr. na 3. straně obálky. — StA Brno, fond E 28, sign. F 4/2. Varianta předchozího půdorysu, navazující dispozicemi severojižního traktu na následující nákres. Papír 550×417 mm. Orientace J. Měřítka 20 dílců = 208 mm. Rýsováno perem, zdívo novostavby kolorováno zeleně, stěna sousedící se starým traktem kolorována jen v obryse, zdívo Nové věže a zbytku městské zdi v obryse červenohnědě.

11 V. BURIAN, Ikonografie Olomouce do roku 1900. Sborník Krajského vlastivědného musea v Olomouci, odd. B, IV/1956–1958, str. 371, č. kat. 37 (zde viz soupis orig. rytin a reprodukcí).

12 StA Brno, fond E 28, sign. F 2/3. Projekt kostela P. Marie Sněžné a školních budov se situací koleje a Nové věže, před r. 1701, G. P. Tencala (?). Papír 495×350 mm. Orientace JJZ. Měřítka bez údajů, 30 dílců = 150 mm. Rýsováno perem, zdívo kolorováno šedě, objekty koleje světle šedě, Nová brána žlutě (na variantě růžově), studny zelenošedě, území za objekty šedozeleň a hnědě. Přiložena varianta hlavního schodiště na lístku, dřívě za okraj přilepeném pečetním voskem. Reprodukcí viz V. RICHTER, *Cestami umění*, obr. 70.

13 StA Brno, fond E 28, sign. F 4/2. Detail hlavního schodiště, před r. 1701. Papír 396×314 mm, vod. značka poštovní trubka, korunovaný štít s maltézským křížem, po stranách F–S. Orientace JJZ. Měřítka nedokončeno. Rýsováno perem, zdívo školy kolorováno zeleně, sloupky ve špaletách, zdívo Nové věže a městské zdi šedě.

14 StA Brno, fond E 28, sign. F 4/9.

15 Tamtéž.

16 StA Brno, fond E 28, sign. F 4/10.

17 StA Brno, fond G 1, sign. 6040. Viz přílohu 1.

18 StA Brno, fond E 28, sign. F 4/12. Viz přílohu 2.

19 Tamt., sign. F 4/13. Viz obr. na 3. straně obálky.

20 Tamt., sign. F 4/16.

21 NEŠPOR, Děj. univ. ol., str. 73n.

22 R. FOERSTER, *Johann Christoph Handke's Selbstbiographie*, Vratislav 1911, str. 12.

23 Tři nákresey fasád, uložené ve fondu E 28 StA Brno (sign. F 4/2) se mně nepodařilo identifikovat. Původní vzhled fasády však podrobně zaznamenává obraz slavnostního vjezdu F. J. Troyera (Ikonografie Olomouce č. 139). Viz obr. na 1. straně obálky.

24 R. FISCHER, *Zrušení olomoucké pevnosti*, Olomouc 1935, str. 83.

25 *Adress-Buch der königlichen Hauptstadt Olmütz*, Olomouc 1909, str. 8, 13.

26 *Statistická ročenka hlav. města Olomouce*, sv. VII, Olomouc 1938, str. 419.

27 V okenních špaletách, které zčásti překrývají úseky schodiště, byly v r. 1960 vyměněny za jiné útvary dřevěné balustrády z hranolů 4×4 cm, otočených na roh. (Původně byly projektovány kuželové balustrády s pilířky zakončenými koulemi, jak ukazuje nákres ve Státním archivu v Brně (fond E 2, sign. F 4/4).)

Příloha 1.

Smlouva mezi stavitelem Lukášem Glöcklem a jezuitskou kolejí v Olomouci, již se vymezují stavitelovy povinnosti při stavbě školní budovy a určuje naturální deputát. Dat. Olomouc 2. ledna 1708. Státní archiv Brno, fond G 1, sign. 6040.

Heüt zu end gesetzten dato ist mit dem Meister Lucas Glöckel Burgerlichen Mauer- oder Baumeister in Ollmütz weg des annoch unausgebauten Academisch Schuelgebewdes, wie dann auch wegen andern Vorfallenden Bauwesens Bey dem Collegio Soc: JESU in Ollmütz nachfolgender Contract abgeredet und beschlossen

worden, krafft dessen Er Meister Lukas aufs Newe für einen Baw-Meister zu dem Collegio an- und aufgenommen wird, dessen Schuldigkeit, wie Er Selbst verspricht, seyn sol, auf alles, was gebauet wird, oder gebauet werden möchte, einen solchen abriess zu machen, der dem Bauherrn gefällig, so dann jedes mahl so viel alss von nöthen gestellen zustellen, denselben wan Sye Bawen, fleisig einzusehen, damit nichts zu schaden gehe; Er aber auch Selbsten, so offft man ihn ruffen möchte, willig erscheinen, gutten Rath und Vorschlag zu geben — und wo Er etwan eine gefahr in dem Gebewde mercken wurde, solchen anzudeüthen, und der ursachen öfftermahlen, so wohl die Kirch alss Collegium zubesichtigen schuldig seyn solle; Hingegen vor diesen Seinen Fleiss, Verspricht Ihme der Bawherr alss P. Rector des Collegii Jährlichen (:jedoch wann würcklich etwas merckliches Newes gebaut wird:) zu Einem recompens alss; Korn Sechs Metzen, Weitzen Vier metzen, Kuchlspeiss, nembl: Erbes, graupen, und Hierss Zwey m: und ein Vass Bier. Wan aber das Jahr durch nichts sonderlichen zu Bauen, sondern nur Flickarbeit Vorfallen solte, gleichwohlen Von obbesagten Deputat Ein Drittel erfolg zu lassen. Dessen zu mehrer gewiessheit ist dieser Contract Beyder seits eigenhändig unterschrieben, und jed Parthein Exemplar zugestellet worden. So geschehen Ollmütz. Den 2.ten Januarij A.^o 1708.

L. S.

Henricus Schmidt Societatis Jesu
Collegij Rector mp.

L. S.*)

Den 12. Decembris 1708. dem Meister Lucas Glöckl, Mauer Meister auss dem Coll:	
erfolget. Waitzen	Vier Metzen.
Korn	Sechs Metzen.
Bier ingleichen erfolget	Ein Eimer.
Den 20. Maij 1709. abermahl bier erfolgt	drey Eimer.
	Rest 0

*) Pouze stavitelova pečet (zednické kladívko a lžice křížem, písm. L K), podpis chybí.
Na dorsu:

†) Contract dess Mauer Meisters Lucas Glökel. Anno 1708.
Contract des Maister Lucas Glökel Mauer Meisters.

Příloha 2.

Specifikace kamenického mistra Václava Rendra na dlažbu chodeb a auditoria jezuitské školy v Olomouci. Bez data.

Státní archiv Brno, fond E 28, sign. F 4/12.

Specification der Pflastersteiner in dass Schulen Gebäudt der Soc: Jesu, alss Benent:

In einer Gang seindt ungefähr biss 30. Klofftern, Jede Kloffter in die Vierung gerechnet Vorräthen, Jede Kloffter lauter Schieffersteiner undt aber die Läger gleich in dass absehen iust gearbeitet, undt abgericht auff den Seiten. NB: ungeschliffen die Dicke $\frac{3}{4}$ oder biss ein Zohl dick, wie sich der Schifferstein befinden thut, in jeder Schaar oder Schicht die Länge an diessen Platten so lang dass Jedes stuck sein kan, undt auch die breite so wie Jedes stuck sein

kan, also brechelohn in Brauch sambt denen Führen biss ad locum sambt der aussarbeitung Jede gevirte klaffter an geld facit 3. fr. 12.
 NB: kombt ein stuck Platten 1. schuch 6. Zohl in die Virung auff 12. kr.
 Item: die Pflastersteine in dass Auditorium ein Platten Von der schwartzen Schifferstein 1. schuch 6. Zohl breit, undt lang, dick $\frac{3}{4}$. oder biss 1. Zohl, wie sich die Schifferstein befindet, undt Acht Eckichte Platten sauber aussgeschlieffen nebst 1. stuck Von den weissen Brensteiner Marmel $7\frac{1}{2}$. Zohl geviret darzu. Also ein Pahr Platten wie gemelt, 1. schwartze und 1. weiss Zusammen gerechnet, ein Pahr breche lohn, fuhrlohn biss ad locum sambt der aussarbeitung 36. kr.

Wentzel Ränder
 Meister Steinmetz in
 Ollmütz.

Na dorsu:

Deren, in dass Schulgebäudt der Soc: Jesu gehörigen Pflaster steiner Verzeichnuss.

Vladimír S t r n a d

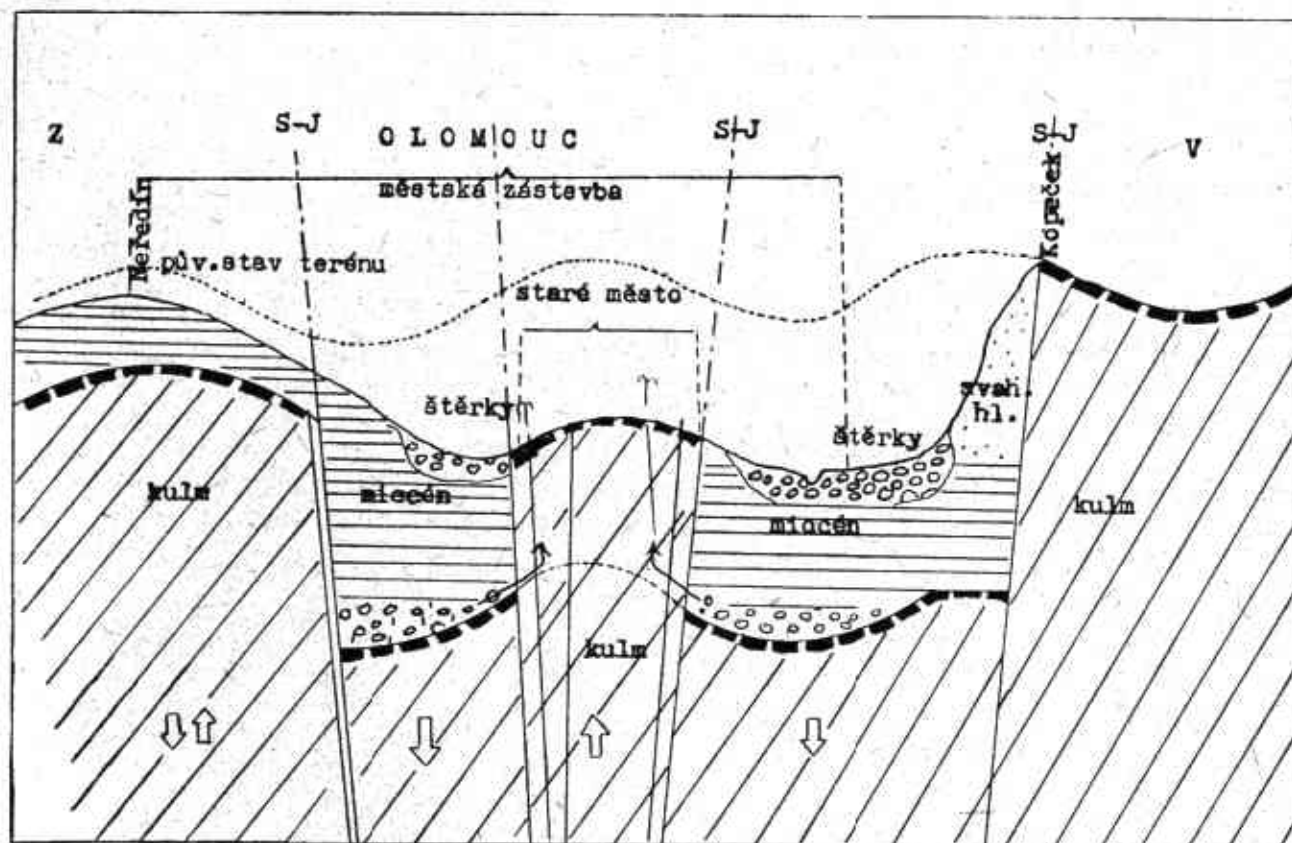
HYDROGEOLOGICKÉ POMĚRY V OLOMOUCKÉM STARÉM MĚSTĚ

Olomoucké staré město vzniklo již v raně historických dobách na místě prehistorických sídlišť na osamoceně výspě spodnokarbonských hornin, obtékané ze všech stran řekami a obklopené močály, jež tvořily přirozenou jeho ochranu. Povrch spodnokarbonských hornin, dnes dobře odkrytých např. v Michalském výpadě (břidlice, droby, pískovce, slepence v kulmském, tj. flyšovém střídání) byl přirozeně nerovný a byl pokryt pouze celkem nepatrnou vrstvou střípkovitých degradovaných a podzolovaných půd, které rychle přecházejí v profilu do erosivně hluboce rozrušeného skalního podkladu. Z tohoto původního povrchu se dodnes zachovalo velmi málo: pouze jeho stopy lze sem tam nalézt ve starých sklepech pod navážkami. Kulm je všestranně rozpuštěn a dislokován, takže je plně oprávněna teorie, že tato část spodnokarbonského souvrství byla při poklesu olomoucké pánve Hornomoravského úvalu hrástovitě zpětně vytlačena jako nadbytečná hmota. Při tom některé ze vzniklých puklin byly uzavřeny žilným křemenem aj., jiné zůstaly volné. Není zatím známo, že by ve výplni puklin byly zjištěny některé vzácnější nerosty, jako např. v Hrabůvce u Hranic (galenit), z nichž usuzujeme na komunikaci s podložím kulmu.

Osídlení olomouckého výtlaku kulmu bylo usnadněno tím, že těmito volnými puklinami a průlinami se dostávaly vody, které pod tlakem nasycují písčitou basi okolního tortonu (modré jíly o mocnosti mnoha desítek metrů) až na povrch. Tím byla dána konkrétní možnost zejména v neklidných dobách středověku vybudovat u každého domu studnu, v níž ve větší nebo menší hloubce byly puklinové vody zachyceny a dům tak byl zajištěn pro případ obléhání vodou z vlastního zdroje. Takovou studnu si může každý prohlédnout dodnes v Sarkandrově kapli, jinak naprostá většina byla postupně zasypána a dokonce dodnes žijí pamětníci, kteří místa studní mohou ukázat s větší nebo menší hodnověrností. Není při tom vyloučeno, že na vztlínající vlhkost mají vliv i bohaté splývající horizonty spodních vod v terasových moravních štěrcích, které kryjí miocén v mocnosti kolem 10 m a na svazích spočívají na kulmu přímo.

Otázka stáří jednotlivých poruch dosud nebyla detailně řešena, jisto však je, že většinu lze přičíst saxonským pohybům vertikálních směrů zčásti i pomiocenním s ústředními liniemi severojižními, tj. kolmými na směr alpínsko-karpatského vrásnění, podle nichž vznikla propadlina Hornomoravského úvalu v okrajní části Českého masivu.

Řešení těchto otázek není zdaleka akademickou záležitostí: ve sklepech budov historického jádra města, určeného k rozsáhlé asanaci, vyvěrají místy prameny o vydatnosti, jež se blíží 0,1 l/vt. V naprosto nepřehledném terénu je velmi těžké tyto vody, které mizejí pod nejbližší zdi a objevují se zase o několik bloků níže, řádně identifikovat a rozlišit od poruch dnešního rozvodu vody nebo kanalizace. Chemickými a biologickými rozbory (laboratoř Stavoprojektu a KHES v Olomouci, 1960) bylo prokázáno, že jde skutečně původně o vody puklinové, teprve druhotně znečištěné okolím, a podle toho budou provedena příslušná stavební opatření. V současné době jsou nejsilnější výrony ve sklepech domu č. p. 11 na Žerotínově nám., kde v kopané sondě byla nalezena neporušená raně středověká keramika (viz příl. čas. Ol. musea — dům byl kdysi farou sv. Michala), v domech č. p. 9 ve Školní ulici a ve sklepech dvorního traktu domu č. p. 12 na Stalinově nám., které však jinak leží z větší části v oblasti neogénu a říčních hnilokalů se štěrkopisky. Intenzita přítoku vod je celkem nezávislá na ročním období a pokud byly nějaké změny zjištěny, způsobily je stavební závady v okolí. V řešení těchto zajímavých otázek se pokračuje a je jasné, že asanace musí být provedená v plném rozsahu komplexně.

Schematický příčný profil olomouckou pánví od západu k východu. Světlé šipky naznačují směr pohybu jednotlivých ker Českého masivu, tmavé šipky sledují směr vody, nasycujících pod tlakem písky na bási miocénu (tortonu) a v terasových štěrcích a vystupující po puklinách a průlinách v oblasti olomoucké historické rezervace. Silně schematická. Platí i pro jiné výtlaky kulmu v oblasti Hornomoravského úvalu, např. u Horky aj.

ZACHRAŇOVACÍ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V BOLELOUCI

(Předběžná zpráva)

Na pravém břehu Moravy jižně od Olomouce směrem k Tovačovu se nad inundačním údolím zdvihá táhlý sprašový břeh, odkrytý na několika místech hliníky cihelen. Tato oblast byla téměř ve všech obdobích pravěku osídlena, naše znalosti starých sídlišť a pohřebišť jsou však závislé převážně na náhodných objevech a na jejich záchraně. Není možno pochybovat, že zvláště v hlinících se v průběhu let při těžbě hlíny zničilo mnoho pravěkých objektů. Jen zásluhou obětavé práce Met. Chyly získalo býv. Vlastenecké muzeum v Olomouci mnoho nálezů z cihelen v Blatci a Charvátech, které prokázaly zvláště husté osídlení z konce starší doby bronzové.

Jednou z obcí, ležících na sprašové terase pravého břehu Moravy, je Bolelouc. Před více než padesáti lety nacházel A. Gottwald v tamějším hliníku tuhé pozdně laténské střepy.¹ Ve sbírce býv. Vlasteneckého muzea jsou též esovitě záušnice ze slovanských hrobů, z náhodných nálezů na katastru obce pochází hliněný přeslen. V roce 1929 věnoval nálezce J. Čechák do muzea nádobky a bronzové předměty, patřící lužické kultuře. Jako místo nálezu je uvedena trať „Nad oborou“ (též „U obory“). Toto naleziště leží na návrší při státní silnici do Tovačova před křižovatkou, kde ze státní silnice vychází odbočka do Bolelouce. Podél státní silnice byl v roce 1951 hlouben průkop pro vodovodní potrubí. V blízkosti kaple sv. Rozálie prokopal tehdy V. Burian tři lužické hroby, nálezy z nich jsou rovněž uloženy v archeologických sbírkách Vlastivědného ústavu v Olomouci.² Na podzim t. r. bylo třeba provést na tomto lužickém pohřebišti zachraňovací výzkum, jehož nutnost vyvolaly stavební práce.

V průběhu první etapy výzkumu v září a říjnu t. r. soustředili jsme se na záchranu hrobů, zachycených výkopem základů hospodářských budov. Dobrou spoluprací s pracovníky stavby se podařilo většinu zjištěných hrobů odborně vyzvednout, jen tři ze dvaceti byly stavebními pracemi rozrušeny. Nálezy z prvního hrobu vyzvedli dělníci sami, bylo však možno ještě rekonstruovat jeho uložení. Některé z hrobů ležely poměrně nehluboko pod povrchem, např. horní část hrobu VIII³ byla v hloubce 35 cm. Většinou bylo dno hrobové jámy 70–80 cm pod povrchem. Pokud ležely popelnice výše, nezjistili jsme obvykle hrobovou jámu, poněvadž nad sprašovým podložím je místy až 70 cm mocná vrstva humusovité hlíny.

Úprava hrobů odpovídá pohřebnímu ritu, známému z jiných lužických pohřebišť. Popelnici bývá bezuchá amorfa nebo okřín (dvojkónická mísa), poklici tvoří mísa, spodní část větší nádoby nebo velký střep. Vedle popelnice nebo uvnitř se našly drobné nádobky (osudíčko, koflík). Zlomky bronzových předmětů jsou obvykle mezi spálenými kůstkami. V zásadě byl zřejmě dodržován tento přísný pohřební ritus, avšak v úpravě některých hrobů se objevují nepatrné odchylky. Tak např. popelnici hrobu XVII byl velký okřín, překrytý rovněž celým okřínem stejného druhu. Hroby IV. a XIII. byly dvojité, našly se v nich vždy dvě popelnice se spálenými kústkami. Zajímavou úpravu měl dětský hrob VII; popelnici byl džbánec se záměrně uraženým uchem, jehož ústí uzavíral kruhový střep, v průměru odpovídající průměru ústí popelnice. Na hrdlo džbánu byla nasazena výduť osudíčka s hladkými vypuklinami a vše překrývala spodní část jiné hrubší nádoby. Popelnice byla tak dobře uzavřena, že ke spáleným kústkám se dostalo jen nepatrné množství hlíny. K tomuto hrobu patřily ještě dvě drobné nádobky. Zásyp hrobové jámy byl u některých hrobů sytější

černý a obsahoval jednotlivé spálené kůstky. Nejvíce nápadná byla výplň jámy hrobu XIX, kde se v ní našly i přepálené střepy a zlomky bronzových předmětů. Jde zřejmě o zbytky pohřební hranice, nasypané nejdříve na dno hrobové jámy a pak i okolo popelnice.

Nelze dnes již zjistit, z kolika hrobů pocházejí bronzové předměty a nádoby, darované Vlasteneckému muzeu J. Čechákem. Je zřejmé, že popelnicové pohřebiště z Bolelouce je rozsáhlé; 23 námi zjištěných hrobů je rozptýleno na značně velké ploše. Podle předběžného zhodnocení keramiky, jejíž rekonstrukce si vyžádá ještě mnoho práce, patří tyto hroby do období tzv. přísného stylu lužické kultury,⁴ nutno však připomenout, že z rozsáhlého pohřebiště jsme zatím poznali jen malé množství hrobů.

Kromě lužických žárových hrobů byl při výkopových pracích zachycen i kostrový hrob z období únětické kultury (1700—1500 př. n. l.). Kostra mladší ženy ležela v něm na levém boku hlavou k východu, paže složeny před tělem s rukama u brady, nohy byly v kolenou skrčeny. V hrobě se našly dvě nádoby, malý hrníček s ouškem a nízká plochá mísa. Na každé ruce zemřelé byl bronzový náramek, na jednom prstě bronzový prsten, bronzová jehlice ležela nad levým spánkem. Jantarové korálky různé velikosti byly z větší části u krku, částečně však i u nohou. Tento hrob, zatím ojedinělý, prokázal, že je třeba počítat i s nálezy ze starší doby bronzové.

Zachraňovací archeologický výzkum v Bolelouci ukázal nám znovu, jak důležitá je pro získání nových poznatků o pravěkém osídlení dobrá spolupráce s pracovníky na stavbách. Dosavadní výzkum je jen první etapou prací, i při dalších odkryvech hlíny na staveništi budou jistě odkryty další hroby z období lužické kultury. Zájem občanů o pravěké nálezy je zároveň příslibem, že v Bolelouci i blízkých obcích nebudou už náhodné nálezy z neznalosti ničeny.

¹ Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 1909, 76. — A. GOTTWALD, Můj archeologický výzkum, Prostějov 1931, 96.

² V. BURIAN, Zprávy SLUKO č. 9, 1952, 5—6.

³ Číslování hrobů navazuje na výzkum z roku 1951. U nálezů z roku 1929 nebyly zaznamenány hrobové celky.

⁴ J. Böhm, Kronika objeveného věku, Praha 1941, 281.

Vladimír Kalabis

ČELEĎ SPARIDAE GÜNTHER, 1859 (PISCES) Z MIOCÉNU PROSTĚJOVSKA A HRANICKA

Již dávno jsem nacházel v miocenní brekcii u Služína na Prostějovsku ojedinělé zuby čeledě *Sparidae* GÜNTHER, 1859. První zmínku bez bližšího určení mám v Časopise Vlasten. spolku muzejního v Olomouci 1937, str. 109.

Jednak šlo o knoflíčkové zuby *Sparus cinctus* (AGASSIZ), které ještě častěji jsou zastoupeny v pískách Dolních Nětčic u Hranic, zmiňuji se o nich v samostatném článku tohoto časopisu; dále zuby známé pod jménem *Sargus*, jejichž ukázka jest zde na obrázku 1.

Srovnáním svých nálezů s výskyty uváděnými v literatuře, došel jsem k názoru, že jsou totožné se *Sargus incisivus* P. GERVAIS, 1852, popsáním a vyobrazením M. LERICHEM (1927—1928) ze švýcarského burdigalu (Muschelsandstein) a z vindobonienu.

C. ARAMBOURG (1927, str. 126—130, tab. XXXI, obr. 5—13) pro výskyty v alžírském neogénu použil rodového označení *Diplodus* RAFINESQUE, 1810 a *Sargus incisivus* P. GERVAIS, 1852 a 1925 (Auctorum) označil za *Diplodus jomnitanus* VALENCIENNES, 1844.

Z eggenburského burdigalu uvádí F. X. SCHAEFFER (1925, str. 40) *Sargus* sp.

Z litavských vápenců z Hohndorfu uvádí F. ROEMER (1870, str. 398, tab. 48, obr. 4—5) *Capitodus truncatus* MÜNSTER, který podle vyobrazení odpovídá rovněž nálezům moravským.

Z těchto ukázek literatury je zřejmé, že *Diplodus jomnitanus* VALENCIENNES, 1844 = *Sargus incisivus* P. GERVAIS, 1852 = *Capitodus truncatus* MÜNSTER (u F. ROEMERA 1870). C. ARAMBOURG (1927) užívá, jak již bylo uvedeno, rodového označení *Diplodus* RAFINESQUE, 1810, (non *Diplodus* AGASSIZ, 1841 = *Orthacanthus* AGASSIZ 1843), ARAMBOURG (str. 126) uvádí, že rodové označení *Sargus* CUVIER, 1817 bylo už předtím použito při označení hmyzu a tudíž CUVIEROVA označení nelze znovu použít. Skutečně FABRICIUS (1798, Suppl. Ent. Syst.) použil označení *Sargus* pro druh dvoukř. hmyzu (*Diptera*) avšak ještě před FABRICIEM (1798) WALBAUM (1792, Artedi Bibl. ichth. 3, ed. 2, str. 586) použil označení *Sargus* při Pisces, o němž se C. ARAMBOURG nezmiňuje. Bohužel nemohl jsem studovati toto dílo v originále; podle všech vydání Nomenclator Generum jest připisováno označení *Sargus* WALBAUMU, 1792. Nemohl jsem studovati ani práci GISTLOVU (1848, Nat. Thierr. X.), který teprve v tomto roce pozměnil *Sargus* CUVIER na *Demius* nom. nov.

Neměl jsem, bohužel, ani možnost studovati dílo RAFINESQUE (1810, Indice d'Ittiol. Siciliana). Použil-li RAFINESQUE za genotyp *Sparus annularis* LINNÉ, 1758, ARAMBOURG, uvádí *Diplodus annularis*, pak to znamená, že příslušné

Vysvětlivky k obrázkům:

Obr. 1. *Diplodus jomnitanus* VALENCIENNES, 1844. Pohled z vnější strany, (1/1). Svrchní řada z brekcie Služín—Bros, kolekce vlastní. Spodní řada z písků Dol. Nětčic, kolekce Katedry geologie university v Brně

Obr. 2. *Trigonodon* sp. Pohled z vnější a vnitřní strany (1/1). Svrchní řada: exemplář z písků Dol. Nětčic. Kolekce Katedry geologie university v Brně. Spodní řada: exemplář ze Služína—Brosu. Kolekce vlastní.

exempláře je třeba vztahovat k linnéovskému druhu *Sparus annularis* a nikoliv k následujícímu druhu *Sparus Sargus* LINNÉ, 1758, od něhož byl odvozen *Sargus*.

Do čeledě *Sparidae* GÜNTHER, 1859 byl dříve řazen též rod *Trigonodon* SISMONDA, 1849. Jsou to zoubky, jejichž koruna má ostrý okraj, obrázek je uveden např. v Zittlově učebnici: K. ZITTL (1924, str. 139, obr. 238). C. ARAMBOURG (1927, str. 219) řadí je do nové čeledě *Trigonodontidae* a do řádu *Plectognathi*, zatím co *Sparidae* patří k řádu *Euacanthopterygii*. Druhy rodu *Trigonodon* z eocénu francouzského a egyptského nejsou tak bezpečně geneticky totožné s *Trigonodon oweni* SISMONDA, 1849, v C. ARAMBOURGOVI 1927 (str. 219—221, tab. XII, obr. 4—9) z alžírského neogénu. Moje exempláře ze Služína a z Dolních Nětčic jsou poloviční nežli ARAMBOURGOVY. Označuji je jako *Trigonodon* sp.

ZÁVĚR. Na obou jmenovaných moravských lokalitách nalezl jsem poprvé zastupce čeledí *Sparidae* i *Trigonodontidae*, o nichž zde podávám tuto stručnou zprávu. Bude zajímavé sledovat jejich výskyt i jinde v moravském miocénu a na Slovensku, kde jsou např. hojně nacházeny v pískách Děvínské Nové Vsi.

LITERATURA

ARAMBOURG C., 1927: Les Poissons fossiles d'Oran. — Matériaux pour la Carte Géol. de l'Algérie 1re série Paléontologie. Texte et atlas, Alger. — LERICHE M., 1927-28: Les Poissons de la Molasse suisse. Deuxième partie. Mémoires de la Soc. Paléont. Suisse, Vol. XLVII. Genève 1927. — ROEMER F., 1870: Geologie von Oberschlesien Breslau. — SCHAFFER F. X., 1925: Das Miocän von Eggenburg. Abhandl. der Geolog. Bundesanstalt. Band XXII, Heft 3. Wien. — ZITTEL K., 1923: Grundzüge der Paläontologie II. Vertebrata. München und Berlin.

Jan K a p u s t a

MORAVIČANSKÉ PŘÁTELSTVÍ VÁCLAVA KÁLIKA

Probuzení hudební vlohy a uměleckých sklonů hudebního skladatele Václava Kálíka (1891—1951), spadající již do útlých dětských let chlapcových a projevující se prvními skladatelskými pokusy asi od 11. roku, a jejich pozdější rozvoj v gymnasijských letech, bylo od doby, kdy poprvé projevil přání stát se umělcem, provázáno rozhodným odporem otce, který poučen zkušenostmi a radami svých uměleckých přátel, znal úděl umělců a obával se proto o existenční osud svého syna. Vůle otcova a po jeho smrti stejně záporný postoj poručníků, příbuzných a přátel, nepochopení, způsobily, že Václav Kálík se hudbě již od útlého mládí věnoval nejraději jen vskrytu a své skladatelské pokusy udržoval v naprosté tajnosti. Ve vzpomínkách na období svého severomoravského pobytu, zachycených chotí zemřelého mistra prof. Marií Kálíkovou, najdeme poznámku, že na vyšším gymnasiu měl prý jediného přítele a že tento druh také jako jediný věděl o jeho skladatelské činnosti.¹

Poněvadž z písemné pozůstalosti skladatelovy ani z ústního podání současníků jméno oné osoby neznáme, bude naším úkolem na základě známých faktů² zjistit, kdo za onoho neznámého přítele může být považován. Vydává-li Kálík někoho ze svého okolí za přítele, můžeme logicky předpokládat, že mu v protikladu k ostatním důvěřoval; a jestliže mu důvěřoval a svěřil se mu se svou kompoziční prací, znamená to, že byl svým druhem při nejmenším chápán, ne-li přímo podporován. Budeme-li se obírat touto zajímavou záležitostí z Kálíkova života, činíme tak proto s vědomím, že není bezvýznamná: máme totiž

důvody domnívat se, že právě ono studentské přátelství, chápající a podporující vzájemně mladistvé sny a životní plány, Václava Kálíka za tehdejší jeho situace nemalou měrou morálně podpořilo a přispělo při rozhodování, má-li se stát umělcem, přestože si to otec nepřál a rovněž přátelé ho od takového úmyslu zrazovali.

Není pochyby, a též skladatelova vzpomínka to nepřímou napovídá, že neznámého druha Kálíkova mládí musíme hledat v okruhu spolužáků na zábřežském gymnasiu, kde studovala mládež z přilehlých částí celé severní Moravy. Různé zprávy nás informují, že škola, události a zájmy přiváděly Václava Kálíka do styku se studenty z různých míst (Sudkov, Postřelmov, Ruda nad Moravou, Bohutín, Moravičany aj.), je však často až nápadné, jak Kálík inklinuje do severohanácké dědiny Moravičany. Zde proto také zahájíme své zkoumání.

Mimo školu přišel Václav Kálík do těsnějšího styku s moravičanskými studenty nejspíš v druhé polovině roku 1904 (tj. začátkem kvarty), kdy dva z nich byli na bytě v zábřežském gymnasiu u školníka Františka Klímka. Bydlel tu syn rolníka Jaroslav Vavrouš,³ který byl právě přijat do I. ročníku, a již druhým rokem Kálíkův spolužák Stanislav Penka.⁴ Jejich společníkem na bytě byl Josef Březina z Horní Rudy, tehdy rovněž žák I. ročníku. U jiného soukromníka byl ubytován další student z Moravičan — žák II. ročníku František Paták.⁵

Protože Kálíkovi měli ředitelský byt v budově školy, vídali se studenti mimo vyučování denně; ředitel, známý jako štědrý podporovatel žáků, je zval do svého bytu k večeři a jeho syn naopak docházel za nimi ke Klímkům.

Malý červený notes, zápisník činnosti jmenované skupiny studentů, který byl zachován péčí jednoho z nich — Jaroslava Vavrouše, vydává dnes zajímavé svědectví nejen o chlapeckých zájmech, zábavách a postavení Václava Kálíka mezi ostatními studenty v letech 1904 a 1905, doplňuje tím v detailech naše znalosti o tomto období, ale přispívá také některými údaji k objasnění naší otázky. Zápisník, vedený z pověření kolektivu Václavem Kálíkem a psaný také jeho vlastní rukou deníkovou formou, hned z počátku popisuje, jak ze společného zájmu o tělovýchovu a sport vzniklo čtyřčlenné společenství, nazvané honosně „*Spolek Slavia*“, jehož účelem bylo cvičit a připravovat se na veřejné tělovýchovné vystoupení k poctě všemi studenty váženého ředitele dr. Kahlika, Kálíkova otce. Dále je tu zachyceno, jak probíhal nácvik a konečně i zamýšlené vystoupení.

Hned z prvních zběžných, hovorovým stylem psaných vět, je patrné, že rozvíření zájmu, podnět byl dán Václavem Kálíkem, uznávaným na gymnasiu za dobrého a výkonného sportovce. S ohledem na to bylo přirozené, že při rozdělování úloh ve „*spolku*“ mu bylo svěřeno, aby prováděl nácvik a druhé při cvičení opravoval. Mimo to mu byla kolektivním uvážením udělena důvěra vytýkat druhým chyby v jednání, chování, aniž se kdo směl urazit. Náčelníkem byl ustanoven Stanislav Penka, pokladníkem Jaroslav Vavrouš a Josef Březina jednatelem. A aby organizace „*spolku*“ byla úplná, byl navíc jmenován ještě patron: administrativní pomocník ředitele Kahlika, oktáván František Sitta, jehož Václav Kálík v zápisníku označuje za svého „*familiaris a sekretáře*“.⁶

První veřejné vystoupení s večírkem se konalo 3. prosince 1904 za účasti ředitele Kahlika, rodiny Klímkovy a několika málo nejbližších přátel ze školy, druhé, doplněné ještě o gratulační scénu ke Kahlíkovým 51. narozeninám (nar. 29. I. 1854), pak 28. ledna 1905. Na obou večírcích byla také provozována hudba, neboť stanovy „*spolku*“ byly dodatečně rozšířeny o povinnost věnovat se houslové hře. Protože vystoupení na prvním cvičení dopadlo špatně, byla nácviku houslí podruhé věnována daleko větší pozornost, aby mohl být ředitel Kahlík opravdu uctěn, jak se připomíná v zápisníku. Z druhého vystoupení

známe pořad skladeb. Hrála se úvodem Haydnova Hymna, pak Fibichova Směs národních písní pro troje housle, Ševčíkova Směs národních písní pro dvoje housle, Furiant ze Smetanovy Prodané nevěsty a blíže neoznačené duo.

Ředitel Kahlik jako pedagog správně chápal, že jde především o chlapecké zábavy, vyrůstající z touhy po nějaké činnosti, sledující ale vcelku dobrou cestu, a věděl také, že by bylo prospěšné je radou ještě usměrnit. Proto studentům doporučil, aby zájmy rozšířili a navíc se věnovali ještě něčemu jinému, například divadlu. Ačkoliv poznámka v zápisníku kromě divadla nejmenuje konkrétně žádné další zábavy, ke kterým ředitel Kahlik studenty vybídl, a mluví o nich jen všeobecně, můžeme se domnívat, že mezi záznamem zamlčené náleží i turistika po okolí. Víme totiž, že ředitel Kahlik turistiku ve škole podporoval a že také chlapci se turistice vzápětí věnovali.⁷ Také návrh věnovat se též divadelní hře byl vzat vážně, do inventáře „*Spolku Slavia*“ bylo pořízeno několik kulis a několik knížek divadelních her. Jedna z nich — Krasojezdkyně — byla dokonce studována. Zamýšlené představení se však vůbec neuskutečnilo, patrně pro obtíže s obsazováním ženských rolí, jak ze zápisů vyrozumíváme. Třebaže nemůžeme pokusům Václava Kálíka o první nastudování divadelní hry přikládat žádnou velkou váhu, musíme je — seznámení se skladatelovým životem — alespoň zaznamenat, neboť divadlo ho v kvartě a pak na vyšším gymnasiu hlouběji zaujalo a připravovalo tak pozvolna půdu skladatelskému zájmu dramatickému.⁸ Poznámka na počátku zápisníku o pravomoci a důvěře, jíž byl Kálík svými druhy obdařen, napovídá (a je to také v souladu s tím, co víme o jeho pozdějším postavení v hudebním životě školy), že byl ve „*Spolku Slavia*“ členem vůdčím, svou iniciativou a většími dispozicemi určujícím zaměření „spolkové“ činnosti. Pročítající zápisy deníku, pozorujeme všude, že ostatní přátelé se jeho rozhodnutím a pokynům ochotně a zcela samozřejmě podřizovali. Zvláště výrazně se to projevilo při nácviku různých prvků na nářadí, kde ve výkonnosti stál nad ostatními, dosáhl však toho, že také oni, ač v nářadovém tělocviku nevypracovaní, vytrvalým cvičením získali přiměřenou potřebnou zdatnost a výkonnost a byli s to zvládnout uložené sestavy pro vystoupení. Bylo totiž jedním z nejvýraznějších rysů povahy Václava Kálíka, že dovedl svým nadšením a opravdovostí získat pro věc i ostatní. Že šlo o vlastnost výraznou, potvrzuje analogie z posledních dvou let středoškolského studia, kdy Kálík při mimoškolním provozování hudby dokázal pro sborový zpěv a hudbu získat řadu přívrženců z řad spolužáků. Členové „*Spolku Slavia*“ Václavu Kálíkovi důvěřovali a v uzavřeném svazku, jemuž on určoval směr, se cítili být hlouběji než v obvyklém chlapeckém přátelství navzájem k sobě připoutáni. Toto romantické chlapecké přátelství, kde „*všichni jsou si rovni*“, neskončilo ani, když „*Spolek Slavia*“ přestal samovolně existovat a pokračoval v jiné formě.

O dalším životě „*Spolku Slavia*“ se zápisník už nezmiňuje a také podle ústního sdělení jeho majitele činnost v dosavadní formě nepokračovala. Nedělní a někdy také již sobotní cesty do Moravičan se staly častějšími, možno říci pravidelnými, a tělovýchovný zájem skupiny, nyní již jen moravičanských studentů s Václavem Kálíkem, se přenesl do nového prostředí, do Moravičan. Výhodné podmínky k cvičení byly nalezeny na zahradě Penkova statku (dříve č. 54, nyní č. 179), kde bylo také za tím účelem instalováno provizorní tělovýchovné nářadí. Je pozoruhodné, že počínání chlapců se záhy dočkalo širšího ohlasu a získalo celou řadu dalších zájemců, takže 17. července 1905 mohla být v Moravičanech na místě dřívějšího „*Spolku Slavia*“ založena, samozřejmě neoficiální, tělovýchovná jednota Sokol, pojmenovaná po příkladu zábřežské „*Tyrš*“. Je neméně pozoruhodné a zajímavé, že skutečná jednota Sokol byla v Moravičanech založena až roku 1920, tj. teprve po 15 letech, nejprve jako pobočka loštické, o rok později jako samostatná. Zápisník jednoty, psaný Stanislavem Penkou, a několik dokumentů opět blíže osvětluji tuto moravičanskou

epizodu a ukazují, že Václav Kálik měl na založení tohoto Sokola v Moravičanech a na jeho činnost vliv, ačkoliv není uveden jako zakládající člen, ale o něco později (8. 11. 1905) jako člen čestný.⁹ O uplatnění organizačních zvyklostí a náplně činnosti „*Spolku Slavia*“ i zde mluví zřetelně zápis „*sokolské jednoty*“, který se i v podrobnostech shoduje s pořady veřejných vystoupení a s náplní cvičebních hodin „*Spolku*“.

Po každodenním prázdninovém cvičení se i v Moravičanech konalo veřejné tělovýchovné vystoupení s kulturním pořadem a výletem (6. 8. 1905), tentokrát veřejným. Hudební část vystoupení obsahovala tytéž skladby pro soubor houslí jako v Zábřehu s tou výjimkou, že tentokrát byli navíc jmenováni autoři duet pro housle: Ševčík a Mazas.

Nicméně všechny tyto údaje by pro nás kromě zajímavosti neměly většího významu, kdyby nebylo toho, že nám pomáhají objasnit naši úvodní otázku. Sledujme proto další události.

Ze zachovaných dokladů¹⁰ není obtížné vyrozumět, že hlavním moravičanským organizátorem těchto akcí byl nejspíš Kálikův spolužák Stanislav Penka, u jehož rodičů na zahradě se odbývala valná část cvičení. Vrátime-li se o něco zpět a nahlédneme do zápisníku „*Spolku Slavia*“, zjistíme z Kálikových záznamů, že Penka nebyl nikterak vynikajícím cvičencem a že jen s námahou a dobrou vůlí usiloval o nabytí tělesné zdatnosti a obratnosti v nářadovém tělocviku. Přesvědčíme se dále také o tom, že Penka právě díky houževnatosti a opravdovému přístupu k věci se vypracoval a vyhověl značným nárokům zdatnějšího a zkušenějšího cvičitele Václava Kálíka. Jeho moravičanská iniciativa v létě roku 1905 a zprávy o tom, že ani v pozdějších studentských letech, oktávu nevyjímaje, jeho interest o tělovýchovu neutuchal, potvrzují shodně opravdovost a vytrvalost jeho vztahu k tělovýchově. Právě tyto vlastnosti ho asi velmi přiblížily Václavu Kálikovi, který vše cokoliv udělal, dělal s plným zaujetím a dovedl to ocenit také u druhého. Nejen společný zájem, ale také společný vážný poměr k němu, je navzájem sblížil. Máme ještě jeden závažný doklad k tomuto názoru. V moravičanské vlastivědné jizbě se z pozůstalosti po Msgre. St. Penkovi zachovaly dvě knížky s vlastoruční dedikací Václava Kálíka St. Penkovi. První z nich, neoznačená titulem, pojednávající o českých dějinách, nese vepsané věnování „*na památku nešťastné bitvy bělohorské 8. listopadu 1620*“ s datem výročního dne v roce 1905, druhá pak — Srdce Edmonda de Amicis — prostou poznámku „*Daroval Václav Kahlík 11. 11. 1905*“. Z daru obou knížek je možno po právu usoudit, že šlo o skutečné přátelství; přihlédneme-li k jejich obsahu (Srdce!), je to tím zřejmější. U čtrnáctiletých jinochů je možno předpokládat, že k věnování knihy s citovanou první dedikací mohlo dojít tentokrát, kdy se při důvěrných rozhovorech zabývali jednou z nejzávažnějších historických událostí z českých dějin, mající základní vliv na jejich další průběh, kdy vědomí si osudového národního neštěstí, našli k němu — jistě vlivem školy, nebo snad i jiného podnětu — společný vztah. Oboustranné citové rozrušení, jemuž následovalo utužení svazku, je v tomto věku pochopitelné a naprosto neobvyklé.

Tělovýchova a sport byly však jenom jedním předmětem společného zájmu obou vzájemně si blízkých studentů. Bylo tu divadlo, které od doby založení „*Spolku Slavia*“ spolu pěstovali. Z počátku sice jen ze záliby, bez veřejného uplatnění, později také na jevišti pro obecnost. Václav Kálik v rukopise svých vzpomínek uvádí, jak právě v kvartě, tj. v roce 1905, jej mocně přitahovalo divadlo: začal dokonce psát dramata. Divadlu se věnoval se zápallem jako herec i režisér, především o hlavních prázdninách, kdy nebyl on ani ostatní studenti vázán a kontrolován školou, a vytvořil řadu postav, z nichž jako nejvýznamnější nutno uvést Francka v *Maryši* bratří Mrštíků, Antonína v *Jí-*

ráskově *Vojnarce* a mlynáře v *Lucerně*.¹¹ Hojně praktické provozování divadla v septimě a v oktávě vydává za svou činnost „vnější“ oproti činnosti skladatelské, kterou označuje za „vnitřní“.¹²

Z různých zpráv se domníváme, že také Stanislav Penka byl zanícený divadelní herec. Jeho ochotnickou činnost můžeme zaznamenat v průběhu studií několikrát. V zápisníku „*Spolku Slavia*“ najdeme záznam, že se v březnu a v dubnu 1905 zúčastnil nácviku hry Krasojezdkyně, která se ovšem nedočkala veřejného provedení, ale sotva jen několika málo zkoušek. Vycházíme-li ze vzpomínek V. Kálíka, kde je mimo jiné uvedeno, že jako studenti inscenovali hru *Vosí hnízdo*, můžeme se domnívat — i když to zatím doložit nemůžeme — že se na ní podílel i Penka, který nesporně, jak dále uvidíme, patřil do okruhu herců z řad studentů.

Po roce 1905, o kterém dosud byla hlavně řeč, nám na několik let chybějí doklady k tomu, jak se dále vyvíjel Kálíkův vztah k Moravičanům a pokračovaly-li jeho styky se Stanislavem Penkou. Dosavadní doklady a úvahy o vážnosti a hloubce jejich jinošského přátelství by však i přes závažnost některých z nich (věnované knížky) nebyly ještě dostatečně průkazné, kdybychom neměli některé důležité zprávy z posledního roku jejich společných studií (1908—1909). Václav Kálík ve svých vzpomínkách mluví totiž o tom, že onoho jediného důvěrného přítele měl na vyšším gymnasiu, tj. v období od kvinty do oktávy. Dosavadní naše líčení se týkalo čtvrtého roku jejich studií. Jde nyní právě o to, zdali ono přátelství, navázané pravděpodobně někdy v roce 1904 nebo 1905, se udrželo i v letech následujících a zdali opravdu mohlo být tím, o kterém V. Kálík mluví ve svých vzpomínkách.

Konkrétně doložené zprávy o společné činnosti a zájmech studentů v poslední třídě gymnasia se týkaly opět hlavně divadla. Článek v zábřežských novinách *Moravský sever* přináší referát o představení Jiráskovy *Lucerny* v Moravičanech, kterou zde 1. srpna 1909 sehráli studenti zábřežského gymnasia.¹³ Herci jsou jmenováni a jejich výkon hodnocen, Stanislav Penka, který vytvořil postavu učitelského mládence Zajíčka, je tu označen za „osvědčeného herce“, a mezi účinkujícími je jako herec, představitel mlynáře, jmenován Václav Kálík, který hru také režíroval. Mimo to je vzpomenu dvou her, které byly touto skupinou sehrány loňského roku.¹⁴ Z těchto zjištění vyplývá bezpečný závěr, že v nacvičování divadelních her bylo i později pokračováno a že i tu hráli vedle sebe V. Kálík a St. Penka. Není důvodů pochybovat, že Václav Kálík se podílel i na nacvičování představení v roce 1908. Můžeme se opřít o tvrzení v jeho poznámkách, že divadlo jej neobyčejně poutalo a že v septimě a v oktávě bylo projevem jeho činnosti „vnější“.

K těmto skutečnostem, napovídajícím, že Penka může být hledanou osobou, přistupují ještě některé důležité okolnosti další. Předně jde o to, že Penka v předmaturitním období pozval Václava Kálíka na statek svých rodičů do Moravičan s úmyslem, aby se spolu připravovali k maturitním zkouškám.¹⁵ Druhá důležitá okolnost spočívá v tom, že Kálík v přípravném týdnu před maturitou u Penků v Moravičanech zkomponoval suitu Severomoravské tance,¹⁶ do dneška, bohužel, nedochovanou a zničenou skladatelem pravděpodobně v roce 1914 při kritické revizi dosavadní tvorby. Už z toho je zřejmé, že Kálík nemohl být Penkoví člověkem cizím. I jiné prameny, například Kálíkovy vzpomínky, interpretované jeho chotí, a konečně i výpovědi příslušníků rodiny Penkovy a Kálíkových přátel mluví o tom, že v Penkově rodině byl známým a častým hostem. Kálík sem také rád chodil a pobýval. V době mladých let, kdy trávil značnou část svých prázdnin na hanáckém statku přítele svého otce Františka Foltánka v Dědicích u Vyškova,¹⁷ neopomínal, byla-li k tomu příležitost, vždy se na zpáteční cestě zastavit v Moravičanech.¹⁸ Také po maturitě,

a nepochybně i roku předcházejícího, byl v souvislosti s nácvikem divadla po část prázdnin u Penků, neboť vlastně po otcově smrti v r. 1908 byl bez domova.¹⁹ V červenci roku 1909 tu připravoval provedení Lucerny, které z největší části jemu jako režisérovi leželo na berdech. Jeho vzpomínky opět připomínají, že tu už před maturitou studoval, maloval kulisy pro představení a také hrával ve zdejším chrámu na varhany.

Fakt, že totiž Václav Kálík u Penků komponoval, patří mezi nejdůležitější. Začínající skladatel, jak známo, svou činnost přísně tajil i před otcem, a věděl o ní jen jediný přítel.²⁰ Je-li tomu tak, pak je nasnadě, že oním přítelem musel být Stanislav Penka, neboť by mu v týdnu intenzivní společné práce před maturitou, kdy pobývali v jednom společném pokoji u Penků, sotva uniklo Kálíkovo soustředění na kompozici, a to nikoliv jedné, ale hned několika skladeb suity. Komponoval-li Kálík v tak krátkém období rozmanitější skladbu, pak se to muselo dít za plné informovanosti hostitele. Pro úplnost ještě uveďme, že v archivu rodiny Penkovy se zachovala neznámá fotografie Václava Kálíka s černou smuteční páskou na levé paži, pocházející nejspíš z roku 1908, z období krátce po otcově smrti, která byla věnována jako památka. I tento dokument dokazuje, že Kálík našel k Penkovi bližší a intenzivnější vztah a že vzpomínkovými dary asi reagoval na jeho kladnou odezvu.

Je nyní potřeba, abychom dále na základě známých dat zkoumali, není-li možno Kálíkovo přátelství prisuzovat někomu jinému z jeho spolužáků, o nichž víme, že se s ním stýkali. Uváděje jednotlivé případy, odvolávám se opět na svou práci Zábřežská léta Václava Kálíka, která obsahuje základní údaje.

Kálíkovým druhem, možno říci ještě dětských let, byl sextán František Sitta.²¹ Jako pomocník ředitele Kahlika si získal jeho důvěru, byl zváván do rodiny, takže se svou stálou přítomností stával jakoby jejím členem. Víme také, že Kálík mu jako chlapec, žák I. třídy gymnasia, přehrával na starém rodinném klavíru své hudební nápady a měl radost, když byly označeny za zdařilé. To nás však nesmí mýlit. Předně jde o to, že to byly jen nápady asi desetiletého dítěte, nikoliv tedy ještě skladebné pokusy, nebo snad skladby, a dále pak o to, že Kálík Sittu sice nazývá „*familiaris a sekretář*“, avšak nic víc. Mimoto Sitta byl o pět let starší a r. 1904, tedy o pět let dříve než Kálík, končil středoškolská studia. Na smyslu našich úvah nic nemění skutečnost, že patrně ještě nějakou dobu udržoval s Kahlikovou rodinou styky a přijal čestnou funkci ve „*Spolku Slavia*“.

Můžeme předpokládat, že důvěrným přítelem Kálíkovým nebyl ani spolužák Petr Zlámal, syn ředitele školy v Sudkově, ačkoliv sem Kálík mnoho chodil ve školním roce i o prázdninách. Zdá se, že sem Kálíka vábila hudba, poněvadž Zlámalův otec byl dobrý houslista. Návštěvy neustaly sice ani tehdy, když Petr Zlámal, nucený opakovat kvartu, zůstal o třídu níž, ale skončily v roce 1908, kdy po dokončení sexty odešel na farmakologická studia do Prahy. A opět si musíme připomenout, že nejintenzivněji se V. Kálík skladbou obíral v septimě a hlavně pak v oktávě, tj. tenkrát, když Zlámal už v jeho blízkosti nebyl.

Zdá se to paradoxní, ale i spolužáky — hudební skladatele K. B. Jiráka a houslistu a skladatele St. Adama — můžeme z tohoto okruhu bezpečně vyloučit, neboť Kálík mimo rámec školy a příležitostných hudebních produkcí jejich blízkost nevyhledával.

Jediným, kdo by mimo Penku mohl přijít v úvahu, je Bohuslav Indra, věkem stejně starý student,²² ve škole však zařazený o dva ročníky níže. K jejich vzájemnému sblížení došlo v roce 1907, kdy byl Indra ubytován v gymnasiu u školníka Františka Klímka. Jejich společným zájmem byla patrně hudba. Indra měl vlastní sbírku asi 50 lidových písní, které doma v Bohutíně zpívali. Václav Kálík o ní nepochybně věděl a bylo mu jistě také známo, že o ní pro-

jevil zájem sběratel písní a hudební skladatel Leoš Janáček.²³ Když pak Kálíkovi zemřel v septimě otec a byl jako nezletilý nucen přestěhovat se do podnájmu k odpovědnému dozorci, bydlel spolu s Indrou po dobu posledního roku svého studia u Josefiny Zavřelové.²⁴ Po odchodu na pražská studia se Kálík do Zábřeha vracel a Indru i nadále navštěvoval v jeho novém bytě. V této době se spolu dokonce pokusili o vytvoření pohádkové opery, k níž Indra psal slova a Kálík hudbu. Byla napsána snad jen část I. dějství a i toto torso vzalo za své ohněm při skladatelově revizi dosavadního díla v roce 1914, ne-li již dříve. Spolupráce však nezůstala bez výsledků. V roce 1910 Kálík Indru požádal o zaslání jeho písňové sbírky s udáním, že by chtěl k některým písním napsat klavírní doprovod. Tato myšlenka se uskutečnila a tak vznikly v Praze v říjnu 1911 Lidové písně severomoravské pro soprán s doprovodem klavíru. Bohuslav Indra pak v r. 1919 vydal v Zábřehu sbírku Severomoravské písně lidové, obsahující 27 zápisů, z nichž pět je totožných s Kálíkovým výběrem. Ještě v roce 1913, kdy se Kálík usadil po těžkém onemocnění žloutenkou na nějakou dobu na rekonvalescenci v Bohutíně, přicházel k Indrům na stravu, o žádném kompozičním výsledku nebo podnětu z této strany však nic nevíme.

Běží nyní o to, můžeme-li na základě uvedených faktů dát odpověď, že Bohuslav Indra je osobou, kterou hledáme. I zde však dospíváme k negativním závěrům. Předně k hlubšímu seznámení obou studentů došlo až v roce 1907, kdy Kálík byl už v septimě a již nejméně dva roky soustavně komponoval. Za druhé jejich společná práce (event. podnět) spadá už do doby, kdy Kálík byl ze Zábřeha pryč studoval kompozici a neměl tudíž co tajit. A za třetí nám chybí jakékoliv doklady o tom, že by jejich přátelství překročilo oblast společných zájmů a vstoupilo na pole důvěrnějších vztahů. Z úst pamětníků a současníků se nedovídáme, že by Kálík mimořádně inklinoval k Indrovi.

Zbývalo by nám navíc vzít v úvahu ještě několik hochů z Penkova moravičanského okruhu, ale jak prameny, tak i ústní výpovědi zainteresovaných lidí ani v jediném případě nenaznačují, že by bylo možno vzít je v potaz. Kruh spolužáků, přátel a známých, z nichž by bylo možno vybrat a jednoho označit za onoho důvěrného přítele, o němž ve svých vzpomínkách mluví Václav Kálík, se tedy uzavírá.

Dospíváme tudíž ke konci a k hlavnímu závěru, že totiž oním jediným důvěrným přítelem, kterého Václav Kálík na vyšším gymnasiu měl, byl s největší pravděpodobností jeho spolužák Stanislav Penka, pro něhož mluví řada značně závažných, i když ne naprosto průkazných dokladů. Vyplývá z nich, že společný jinošský zájem, zpočátku o tělovýchovu a sport, později též o divadlo, je sblížil a konečně také ukázal, že obapolné hluboké a opravdové zaujetí pro věc, u Penka se např. projevující houževnatostí v oboru, který ho do nedávna zvláště nezajímalo a ve kterém nikterak nevynikal, je důležitou vlastností duševně spojující. Nebylo, zdá se, ani důležité, že Penka nebyl valný hudebník (hrál trochu na housle), ale spíš, že Kálík chápal a naprostou diskretností dosáhl jeho důvěry. Našel-li v něm Kálík opravdového přítele, bylo to mnoho mezi lidmi, k nimž necítil vztah, protože ho v jeho životních hudebních plánech nechápali, znamenalo to morální podporu v jeho tužbě stát se umělcem.

¹ V zápiscích se praví: „Veškerou práci svou jsem však přísně tajil, věděl o ní jediný přítel můj v tehdejší době . . .“

² Odkazují tu na svou práci *Zábřežská léta Václava Kálíka*, v níž je skladatelův život a dílo jeho mládí na severní Moravě podrobně popsán.

³ Jaroslav Vavrouš, narozen 28. října 1893 v Moravičanech. V roce 1904 začal studovat zábřežské gymnasium, po dvou letech však odešel do Olomouce, kde maturoval v roce 1912. Studia práv v Praze zakrátko přerušil, aby v Moravičanech převzal po otci hospodářství.

⁴ Stanislav Penka, narozen 10. srpna 1889 v Moravičanech. Gymnasium vystudoval v letech 1901–1909 v Zábřehu, stal se knězem a v Olomouci poté sekretářem arcibiskupské konsistoře. Zemřel 1. října 1956 v Tovačově.

⁵ František Paták, narozen 10. září 1891 v Moravičanech. Jeho otec zde byl rolníkem na č. 61. Jako student ve školním roce 1904–1905 bydlel u Elišky Písařkové ve Farní ulici č. 22.

⁶ František Sitta, narozen 1. ledna 1886 v Zábřehu; později ředitel školy v Lošticích. Věděl o Kálíkových prvních skladatelských pokusech ještě v době jeho chlapeckých let.

⁷ První vycházka, o níž ovšem nemáme jistotu, jestli se uskutečnila, se měla konat do Rudy na Moravu; 10. dubna byl výlet k velkému dubu na Račici, 16. dubna na hrad Brničko. Pravidelným nedělním pěším pochodem byla cesta do Moravičan (18 km).

⁸ Václav Kálík je autorem tří oper: *Jarní jitro* (1933), *Lásky div* (1943) a *Posvěcení mládí* (1946).

⁹ V zápisníku jednoty je uvedeno, že Kálík se stal členem, podle sdělení pana Jaroslava Vavrouše šlo o členství čestné.

¹⁰ Jde o zápisník Tělocvičné jednoty Sokol v Moravičanech, pokladní knihu Tělocvičné jednoty Sokol v Moravičanech a ručně psanou pozvánku jmenované jednoty na veřejné cvičení a výlet a jejich program. Vše mi laskavě zapůjčil pan Jaroslav Vavrouš z Moravičan.

¹¹ Václav Kálík, *Vzpomínky*. Rukopis. Obvyklé provozování divadla v prázdninových měsících mimo vzpomínky V. Kálíka potvrzuje i Jaroslav Vavrouš z Moravičan.

¹² Václav Kálík, *Vzpomínky*. Rukopis.

¹³ *Moravský sever*, r. IX, č. 33 6. srpna 1909, článek nadepsaný Z Moravičan.

¹⁴ Článek uvádí hry *Ideál manželství* a *Furiant*.

¹⁵ Podle údajů prof. Marie Kálíkové, choti zemřelého skladatele.

¹⁶ Podle téhož pramene.

¹⁷ Viz Jan KAPUSTA, *Zábřežská léta Václava Kálíka*.

¹⁸ Připomínají to příslušníci rodiny Penkovy.

¹⁹ Fr. Kálík zemřel 8. února 1908, matka od rodiny již v Opavě odešla. V Zábřehu Václav Kálík jiných příbuzných neměl.

²⁰ Otec však o kompoziční činnosti syna zvěděl krátce před svou smrtí, kdy mu V. Kálík přehrál k narozeninám dvě své skladbičky z cyklu *Mezi dětmi* a pak se na dotazy nesměle přiznal, že jsou to jeho práce.

²¹ Viz poznámku 8.

²² Bohuslav Indra, narozen 5. října 1891 v Bludově. Jeho otec Josef Indra byl učitelem v Bohutíně na Šumpersku.

²³ Leoš Janáček písně Indrou mu zaslané přijal a poslal za ně honorář.

²⁴ Dříve Šumperská ulice č. 29, nyní Stalinovo náměstí č. 11.

Bohumil Š u l a

O OCHRANU JAVOŘÍČSKÉHO A MLADEČSKÉHO KRASU

Poměrně úzký pruh devonu na západě Dražanské vysočiny nedovolil, aby v tomto území vznikl dokonalý kras, se všemi krasovými jevy, příznačnými např. pro Moravský kras. Přesto je třeba říci, že jsou v této zkrasovatělé oblasti některé velmi charakteristické a významné jevy, které zasluhují plné ochrany. A to tím spíše, že ani zdaleka neznáme dosud celé podzemí tohoto útvaru. Platí to především o javoříčských a mladečských jeskyních, kde k samotným krasovým jevům přistupuje řada jiných významných jevů přírodních, jakož i jevů z oboru historie.

Podobně jako v Moravském krasu, i zde jsou vápence substrátem pro vápnomilné rostliny. Vápník nesporně předčí všechny ostatní prvky co do svého vlivu

na vyšší rostliny. Je totiž nezbytný pro jejich existenci, ať už jako prvek výživy nebo jako regulátor při antagonismu solí uvnitř rostliny. Tyto okolnosti samy by však nestačily přivodit onu rozmanitost květeny. Vždyť známe vápencová území a útvary, které nehostí nijak bohatou květenu a v jejichž vegetačním krytu bychom mezi převládajícími rostlinnými ubiquisty našli jen tu a tam některý teplomilnější druh. Zpravidla je tomu tak na územích, kde spodní voda a voda půdní odnášejí vyluhované vápno do spodních partií, takže svrchní vrstva půdy je vlastně vápnem chudá. Avšak kromě momentu přímého působení vápníku ve vývoji rostlin, působí vápencové podloží i na jiné faktory, důležité pro tvářnost vegetačního krytu. Vliv vápence se projevuje též na fyzikálních a chemických vlastnostech půdy; vápník zvyšuje absorpční schopnost půdy a vůbec ovlivňuje její vodní režim, dále tepelný režim v půdě a především má velký význam pro mikrobiologii půdy. Všechny tyto okolnosti dohromady přispívají k bohatství flory, při čemž ovšem i samo rostlinstvo má velkou důležitost pro zajištění trvalosti tohoto stavu v přírodě; přijímáním vápníku zabraňují totiž rostliny jeho vyluhování do hloubky. Po odumření vrací se vápník zase do půdy a tak se koloběh opakuje. Jsou určité rostliny, v jejichž tkáních se vápno usazuje — jako příklad poslouží především vikvovitě (motýlokvětě), ale také listnaté stromy stojí v tomto ohledu před jehličnatými. Vskutku, naše vápencové oblasti — pokud příliš násilně v nich nezasáhl člověk — jsou kryty lesem listnatým. Tak je tomu jak na Zkamenělých zámcích v javoříčském krasu, tak i na Třesíně v krasu mladečském. Zavádění jehličnatých lesních kultur na tato území je tudíž činem nesprávným a možno říci nehospodárným, neboť vede ke snižování vápníku v půdě, tím postupně ke změně celého vegetačního krytu, až posléze nedostatek vápníku se může stát příčinou kyselosti půdy.

Javoříčský kras, nalézající se v území kopce Špraňku a smutně proslulé obce Javoříčko, je poměrně členitý, i když zdaleka ne tak jako je tomu v Moravském krasu. Zejména skalní stěny tzv. Zkamenělého zámku poskytly útulek obdobným rostlinným společenstvům, jaké hostí Moravský kras kolem Sloupu. V historických dobách tu byl např. mnohem častější dřevinou tis, *Taxus baccata*; dnes zde rostou už jen dva jedinci. Podobně řídkým zjevem — a to i pro Moravský kras — je tráva pěchava vápnomilná, *Sesleria calcaria*, která na Zkamenělém zámku má své nejsevernější stanoviště na Moravě. Všeho všude tři lokality má na Moravě vzácný ploštičník smrdutý, *Cimicifuga foetida* — jedno z nich je v Moravském krasu a druhé opět na Zkamenělém zámku v javoříčském krasu. A tak bychom mohli uvést ještě více druhů rostlin, vyskytujících se jak v Moravském krasu, tak i zde u Javoříčka. Naproti tomu je třeba uvést, že ovšem Moravský kras hostí mnohé prvky květeny, které zde zase nerostou, ba některé jsou známy na Moravě jenom z Moravského krasu. Z javoříčského krasu jsou dále známy z vzácnějších druhů např. tolita lékařská *Cynanchum vincetoxicum*, mařinka sivá *Asperula glauca*, skalník celokrajný *Cotoneaster integerrima*, kostřava přitvrdlá *Festuca duriuscula*, strdivka sedmihradská *Melica transsylvanica* (i ve var. *glabrata*) aj., označované také jako elementy sucho- a teplomilné. Z vápnomilných rostlin, rostoucích ve stínu lesa je třeba uvést zákonem chráněný střeвиčník pantoflíček, *Cypripedium calceolus* a další vstavačovitě, jako více druhů okrotic (*Cephalanthera alba*, *C. longifolia*, *C. rubra*) aj. Právem proto byl Špraňek prohlášen za státní přírodní rezervaci.

Poněkud jinou tvářnost má vápencový vrch Třesín v mladečském krasu. Je většinou zalesněný (pěkně vyvinuté bučiny anebo les bukohabrový), avšak na nezastíněných svazích, kde vápenec vyniká v podobě drobných skalek na povrch, rostou „stepní“ druhy rostlin, které sem pronikly Pomoravím; některé z nich tu našly poslední naleziště svého zeměpisného rozšíření k severu na Moravě. Tak je to především nízká růže galská (*Rosa gallica*), dále tráva vousatka

prstnatá (*Bothriochloa ischaemum*), sesel roční (*Seseli annum*) a jednu z nejsevernějších lokalit Hornomoravského úvalu tu má čistec přímý (*Stachys recta*). Kromě těchto druhů zde rostou četné další teplobytné druhy rostlin; jmenujeme alespoň bělozářku větvitou (*Anthericum ramosum*) a medovník (*Melittis melissophyllum*), obě velmi pěkné a nápadné, nebo méně nápadný černohlávek velkokvětý (*Prunella grandiflora*) a travu válečku prapořitou (*Brachypodium pinnatum*), jakožto nejvýznačnější.

Vliv vápencového podkladu je daleko patrnější u mechů a lišejníků než u vyšších rostlin. Rozhodně reagují na druh podkladu citlivěji, ať už co do obsahu nebo co do fyzikální struktury substrátu. A zase lze říci, že mechové vegetaci v údolí Punkvy v Moravském krasu je hodně podobná mechová vegetace v javoříčském krasu. Z nejzajímavějších je u Zkamenělých zámků prealpínský mech vijozub křehký (*Tortella fragilis* var. *moravica*), který spolu s některými vyššími rostlinami napovídá hodně o historii vývoje této krajiny. Skalky Třesína (mladečský kras) jsou na mechy poměrně bohaté, což umožňuje jak vhodný substrát, tak i ostatní činitele vnější (zastínění, vlhkost). Také z lišejníků se tu setkáváme s několika vzácnějšími druhy, vysloveně kalcifilními (vápnomilnými), kromě ovšem druhů indiferentních, kterých je však rozhodně méně. Lišejníková vegetace je v obou našich krasových územích stejná; ostatně — floristicky obě území spolu souvisejí, třebaš přerušovaně. Osídlování volných ploch lišejníky se dalo z největší části od jihozápadu a západu, tedy z Dražanské vysočiny. Nasvědčuje tomu i to, že většina lišejníků zde nalezených je známa z Dražanské vysočiny, kdežto blízký Jeseník měl jen nepatrný vliv na toto složení květeny lišejníků.

Již tento kratičký nástin vegetačních poměrů javoříčského a mladečského krasu ukazuje, že z hlediska geobotanického jde o významná území, přesahující svým významem rámec kraje. Přihlédneme-li ještě k jejich významu v jiných vědních oborech, dále k jistému významu hospodářskému a v neposlední řadě i k významu z hlediska rekreačních možností, vysvítá nutnost ochrany těchto území. Jde o to, aby lesní hospodářství, turistický ruch, příp. i těžba vápenců byly organizovány tak, aby byly uspokojeny jak zájmy těchto úseků činnosti, tak i zájmy ochrany přírody, které vlastně sledují zájmy lidské společnosti v první řadě. Je pouze třeba, aby zástupci nejrůznějších složek, zainteresovaných na daných územích, realizovali své zájmy v plné dohodě s orgány státní ochrany přírody, pokud ovšem není mezi nimi antagonistických rozporů. Není pochyb o tom, že při dobré vůli lze sladit jednotlivé zájmy bez újmy na základní tvářnosti území, tj. na životním prostředí obyvatel té které krajiny.

● Nové nálezy zkamenělin ze slezských morénových štěrkopísků.

Velký severský ledovec dosáhl v dobách svého největšího rozšíření až na okrajové severní oblasti ČSSR. Od místa svého vzniku ve Skandinávii vlekl s sebou množství úlomků hornin, které zůstaly po něm i na našem státním území. Zajímavý je materiál zejména z oblastí jeho koncové morény, a to buď přeplavený anebo v původním uložení.

V tomto materiálu vedle různých druhů severských eruptiv se nachází množství zejména paleozoických a mesozoických usazených hornin s vzácně zachovanou faunou kambrického až křídového stáří. Jejím zpracováním se zabývali u nás M. REMEŠ, 1898, 1899, 1903, 1907, J. SLAVÍČEK, 1905, K. JUETTNER, 1912, F. KIEGLER, 1934, F. PRANTL, 1957 a A. PŘIBYL, 1955, a v poslední době zvláště J. ŠUF, 1956, 1958, a V. STRNAD, 1956, 1957, 1958. Tito pracovali hlavně na Příborsku, Vidnavsku a Ostravsku. Avšak poměrně největší množství těchto nánosů se zachovalo na Hlučínsku, kde koncová moréna velkého severského ledovce podle F. VITÁSKA, 1926, nebyla druhotně přeplavena a kde podle J. MACOUNA a V. ŠIBRAVY, 1958, byly zjištěny stopy zalednění staršího a mladšího. Tato oblast byla donedávna neprávem opomíjena a v literatuře zejména starší o ní nalézáme poměrně málo zpráv bez zmínek o paleontologických nálezech.

Vedle již známé Vidnavy jeví se jako nejbohatší paleontologická lokalita Píšť, kde si fosilií v místní pískovně povšíml K. G a t í k, který je sbíral a předal m. j. Národnímu muzeu, Geologickému ústavu Palackého university v Olomouci a zejména sbírkám olomouckého muzea, jehož je spolupracovníkem od r. 1957. Podle informací Od V. S t r n a d a a K. G a t í k a nasbíral podepsaný na této lokalitě pro sbírky olomouckého muzea, jehož je rovněž spolupracovníkem, v r. 1906 větší množství paleontologických dokladů, a to velké trsy korálů, množství brachiopodů, trilobitů aj. zbytků, které budou časem určeny.

Z uvedeného je vidno, že glaciální usazeniny jsou po stránce paleontologické velmi bohaté a je třeba si jich více všímat. Stanislav T i c h ý.

● Kronikářské zápisy v Nákle.

K zajímavým naračným dokumentům patří kniha obecních register a pamětí z Nákle, založená r. 1732, z níž čerpal pro své práce před lety J. VRBKA. Obsah záznamů uvádím registrovou formou (v závorkách stránkování).

(1) Braniboři u Olomouce r. 1741. (2) Stavba kostela v Nákle r. 1698. R. 1760 zřízení krypty před hlavním oltářem, nález kostí a hábitu býv. faráře Petra Látala a pozůstatků Karla, syna Martina Sedláčka, mlynáře v Hynkově.*) (5) Směna (scelování) pozemků r. 1802 mezi Jakubem Vyhlídalem a Floriánem Uvyzlem. (6) Totéž r. 1802 mezi Šebestiánem Běhalem a Ignácem Smekalem. (7) Totéž 1803 mezi Šebestiánem Běhalem a Antonínem Sklenářem, (8) mezi Sarkandrem Launem a Janem Hrabalem. (11—13) R. 1745 postaven kříž, relikvie a pamětní spis zazděny za korpusem. (15) Zrušení řádu jezuitů 1772. (16) Rušení klášterů r. 1783. Zrušení kláštera Hradiska 1784. Měření josefského katastru r. 1785. (18) R. 1800 zemřel olomoucký pevnostní velitel, který při obléhání Olomouce r. 1758 pozbyl nohu, střelou z kusu byla mu uražena, odtud nosil dřevěnou.

*) Ukázka nezkráceného zápisu: Roku toho (1760) učiněna jest krypta neb sklep pod hrubým oltářem tuplovaně, jeden pro duchovní, druhý pro obecní, v němž jsou nalezeny kosti a hábit dobré paměti pana P. Petra Látala bývalého faráře tej farnosti jsou tam nejprv pochovaný a synáček Karel Martina Sedláčka mlynáře hynkovského, který předně do země v kostele pochován, napotom skrz kopání toho sklepu vykopaný a v kapli nad kostnicí pozůstávající zavřený, po zhotovení toho sklepu tam slavně zas pochovaný jest, majíc v hlavách truhlice olověnou vyrytou tabulku přibitou.

V. Burian

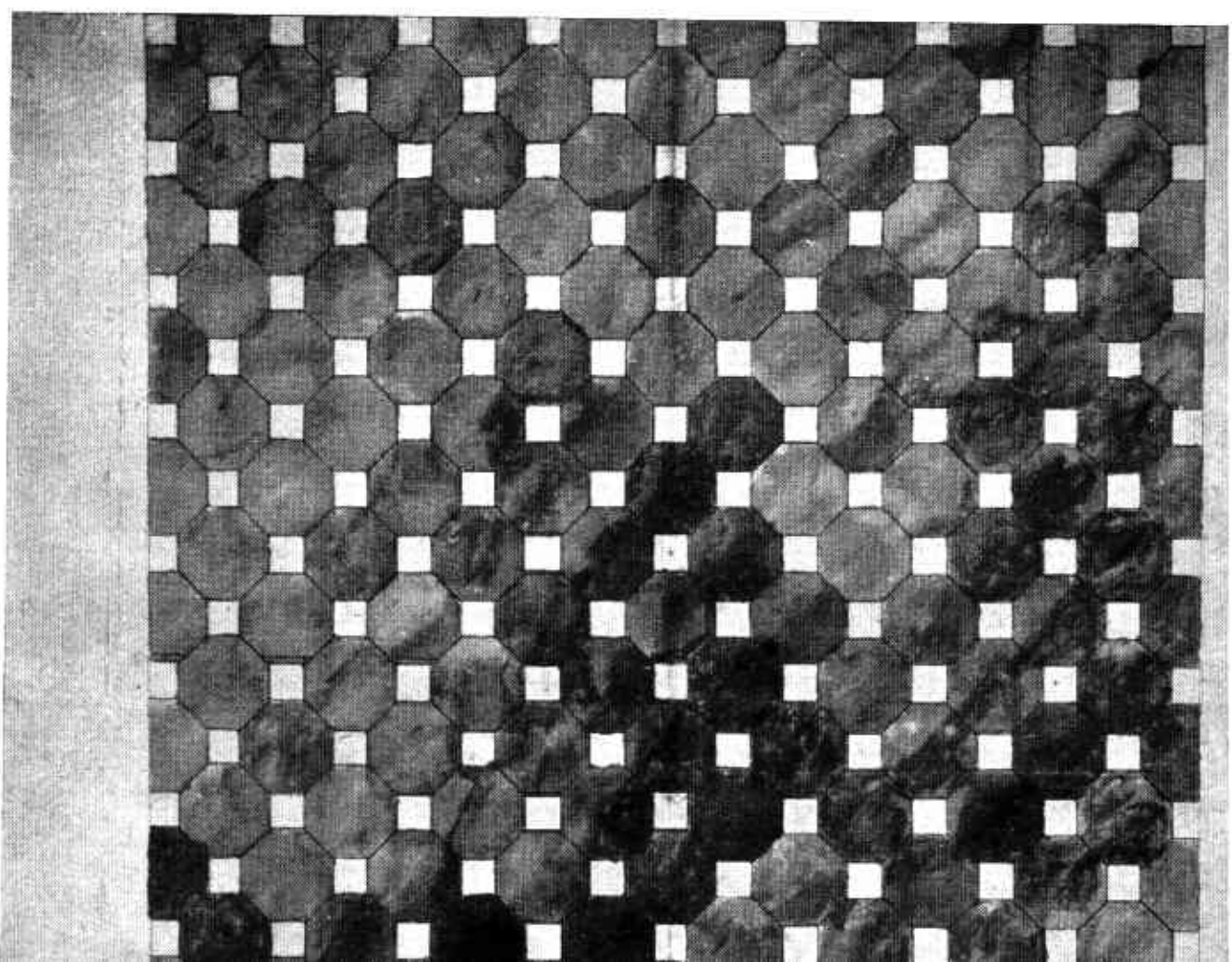
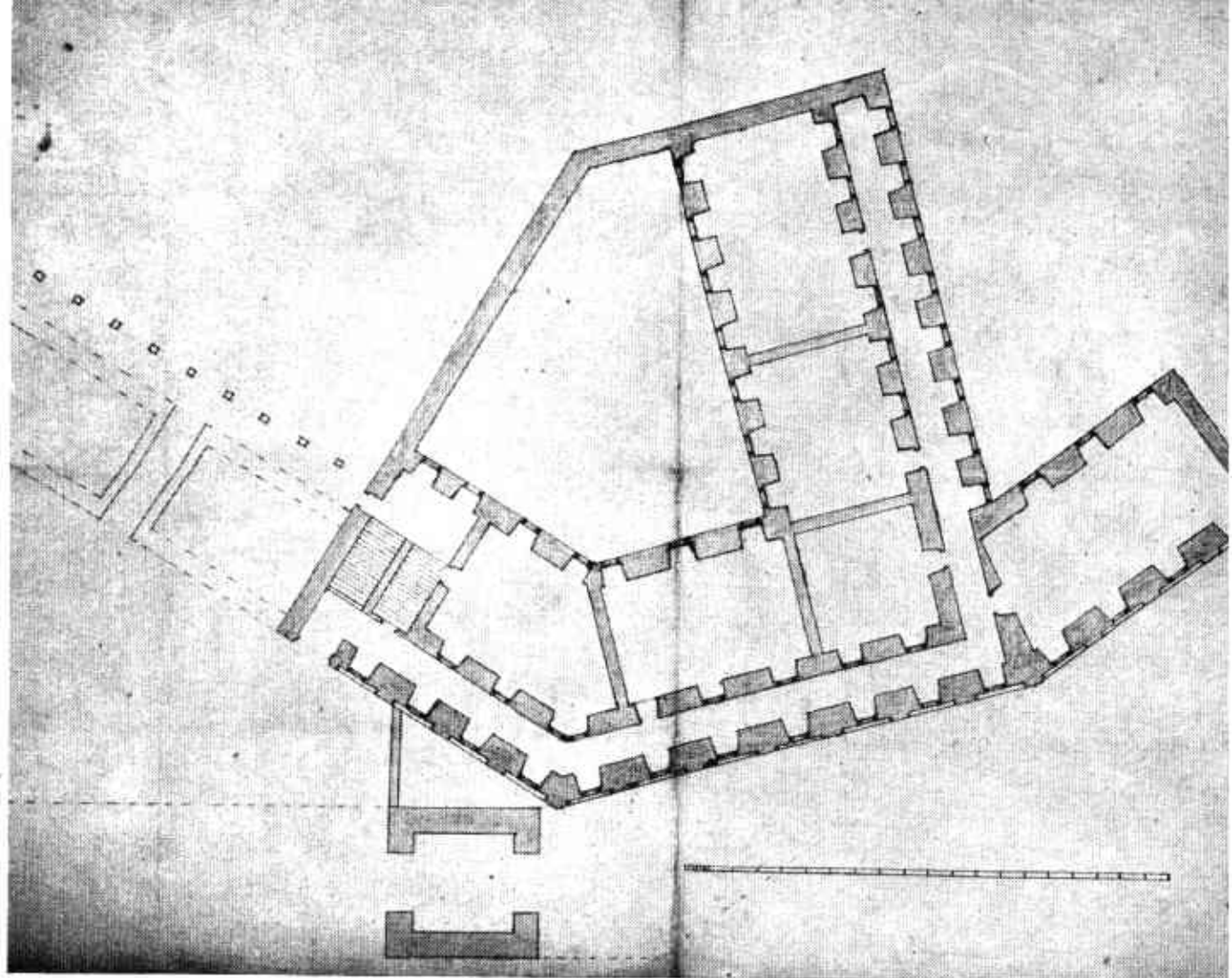
K obrázkům na obálce:

1. Školní budova staré olomoucké university v 18. století. Detail z obrazu slavnostního vjezdu F. J. Troyera.
2. Projekty školní budovy, schválené r. 1699.
3. Projekt školní budovy z období před r. 1701. — Návrh dlažby auditoria, V. Render.
(Obr. na str. 1—3 k článku V. Buriana.)
4. Bolelouc, lužické hroby XIII, XVI—XIX. (K článku Z. Trňáčekové.)
(Všechny snímky J. Juryšek.)

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, vydává VÚ Olomouc, nám. Republiky 6. Řídí Boh. Šula, grafická úprava Božena Bistřická. Tisknou Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, Dominikánská 3, Olomouc.

Číslo 91 vyšlo v lednu 1961.

T 07 11131

Památky jsou pro nás hodnotou neodlučitelnou od našeho kulturního života. Jsme hrdi na to, že Československo je zemí tak neobyčejného památkového bohatství.

Dr. František Kahuda.

(Z projevu ve 25. plenární schůzi Národního shromáždění dne 17. dubna 1958.)

